

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ

FAKULTƏ: “Əmtəəşünaslıq”

İXTİSAS:”İstehlak mallarının ekspertizası və marketinqi”

B U R A X I L I Ş İ Ş İ

Mövzu: İstehlak bazarına daxil olan qadın xəz geyimlərinin keyfiyyətinin ekspertizası

İşin rəhbəri: b/m Allahverdiyeva İ.F.

Tələbə: Məmmədova İləhə Sayad qızı

Bölmə: azərbaycan

Qrup: 324

“Təsdiq edirəm”

Kafedra müdiri: _____ prof.Ə.P.Həsənov

“ _____ ”

BAKİ 2015

Mündəricat

Giriş	
I. Nəzəri hissə.	
1.1. İstehlak bazarına daxil olan qadın xəz geyimlərinə qoyulan tələblər və onların istehlak xassələrinin xarakteristikası.....	
1.2. Qadın xəz geyimlərin istehsalında tətbiq olunan xammalların xarakteristikası.....	
1.3. Qadın xəz geyimlərinin keyfiyyətini formalaşdıran amillər ekspertizası.....	
1.4. Qadın xəz geyimlərinin keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi metodları.....	
II.Təcrübi hissə.	
2.1.Bakı “Karolina Valiant” xəz qalareyasına daxil olan qadın xəz geyimlərinin əmtəəşünaslıq xarakteristikası.....	
2.2.Bakı “Karolina Valiant” xəz qalareyasına daxil olan qadın xəz geyimlərinin keyfiyyətinin təhlili.....	
2.3.Qadın xəz geyimlərinin keyfiyyətinin saxlanmasına kömək edən amillərin ekspertizası.....	
Nəticə və təkliflər.....	
Ədəbiyyat.....	

Giriş

Xəzin tarixi daş dövrünə söykənir. Qədim insanlar qida əldə etmək üçün ovladıqları heyvanların dərisindən özlərinə paltar hazırlayırdılar. Bu da onları iqlim və hava dəyişikliyindən qoruyurdu. Zamanla dərilər rənglənilib, tikilib, bir-birinə birləşdirilirdi. Bu geyimi ərəblər “cuba” adlandırıb, bütün dünyaya yaydılar. Amma xəzin üst geyimini qədim Çin məşhurlaşdırdı. Çinin şimal hissəsində it, keçi və meymunun dərisindən ibarət xəzlər geyinirdilər. Qədim Çində ən bahalı və gözəl sayılan xəz qaragül dərisindən idi. Qədim Slavyanlar xəzi 10 ədəd qoyun dərisindən tikirdilər. Ən dəbli sayılan isə ağ qoyunun dərisi idi. Xəz ancaq şahların geyimi sayılırdı. Ən varlı ailələrdə cəmi bircə ədəd xəz ola bilərdi. O zamanlar xəz geyimin içinə tikilirdi. Əgər xəz geyimin çöl tərəfinə tikilmiş olsaydı o zaman bu insan ya mehtər, ya da çoban olduğu anlaşıldı.

Aparılan elmi tədqiqat işlərindən məlum olduğu kimi xəz dərilərin adamların istifadə etdikləri ilk geyim materialı olmuşdur. Baxmayaraq ki, neçə-neçə min illər keçir müxtəlif geyimlər meydana çıxır, onların istehsalı üçün yeni xammal növləri yaranır, lakin xəz malları öz əhəmiyyətini hələdə itirmir. Ona görə ki, xəz məmulatları yüksək dərəcədə istilik saxlama xassələrinə, istismar zamanı kifayət qədər sürtünməyə qarşı davamlılığa, habelə lazımi estetik xassələrə malikdir. Eyni zamanda xəzlərdən olan məmulatlar xidməti müddəti digər növ geyimlərə nisbətən uzundur. Xəz məmulatı gözəl və yaraşqlı olur.

Xəz malları xammalının zənginliyinə görə keçmiş SSRİ dünyada məşhurdur. Xəzçiliyin inkişaf etməsinə səbəb sahənin böyüklüyü, meşələrin çox sahəni tutması, çayın, gölün olması, iqlimin müxtəlif olması və s. dir. Bu cəhətdən Rusiya xəzlik heyvanların artırılması üçün əlverişli şəraitə malikdir. Rusiyada 106 növə yaxın yalnız vəhşi heyvanlardan xəz əldə edilir. Avropada 22 növ, Şimalı Amerikada 35, Cənubi

Amerikada 16 növ, Avstralyada 10 növ, Afrikada 12 növ xəz verən vəhşi heyvanlar var. Bunlardan başqa bir çox xəzlər evdə əhilləşdirilmiş heyvanlardan da tədarük edilir.

Qaragül dəriçiliyi ilə Özbəkistan, Türkmənistan, Tacikistan, Qazaxıstan, Ukrayina, Əfqanıstan, Afrika məşğul olurlar. Xüsusən cənubi Afrika qaragül dərisi yüksək keyfiyyətlidir. Ukrayina və Moldaviya qaragül cinsi ilə yerli qaba yunlu qoyun cinslərini dövləşdirib, yerli qoyun cinslərinin dərisi yaxşılaşdırılır.

Xəz məmulatlarının xeyli hissəsi zərif, yarımsərif və yarımqaba yunlu qoyunların dərisindən alınır. Bu dərilərdən yüksək keyfiyyətli məmulatların hazırlanmasına xəz sənayesinin texnikasının inkişafı və təkmilləşdirilməsi, qoyun dərilərində xüsusi emal üsullarının tətbiq edilməsi imkan verir. Qabayunlu qoyun dəriləri kürk-dəri sənayesində işlədilir.

Xəz-dəri mallarının beynəlxalq ticarət vasitəsilə satışı geniş inkişaf etmişdir. Beynəlxalq ticarətdə xəz-dəri xammallarının satışı daha çox xüsusi çəkiyə malikdir. Xəz-dəri xammalları, yarımfabrikatları və məmulatları auksionlarda, yəni açıq satış vasitəsilə satılır. Rusiyada ilk xəz auksionu Vladivostokda keçirilmişdir. Burada 1930-cu ildə beynəlxalq xəz auksionu Leninqradda (Peterburqda) keçirilməsi qərara alınır.

Leninqradda ilk auksion 1931-ci ilin iyulunda təşkil edilmişdir. Bu zaman Leninqradda birinci dəfə beynəlxalq xəz ticarəti təşkil edilmiş və bu məqsədlə xəz sarayı tikilmişdir. Bu saray demək olar ki, heç bir kapitalis ölkəsində yoxdur və indinin özündə də dünyada ən yaxşı xəz malları sarayı hesab olunur. Leninqrad da ildə 3 auksion keçirilir: yanvar, iyul, oktyabr.

Leninqrad beynəlxalq xəz auksionu xarici alıcıların diqqətini cəlb edir. Burada keçirilən xəz auksionunda 25 ölkədən çox xarici firmaların nümayəndələri iştirak edir.

Qeyd etmək lazımdır ki, xəz-dəri mallarının əmtəəşünaslıq xassələrini öyrənən ilk professor P.P.Petrov olmuşdur (1850-1928). Onun lifli maddələrin kimyəvi texnologiyası əsəri 1923-cü ildə xəz-dəri mallarının əmtəəşünaslığının inkişafına

qiymətli hədiyyə olmuşdur. Bu sahədə böyük xidmətləri olan alimlərdən biri də Moskva Dövlət Universitetinin professoru B.M.Jitkov (1872-1943) olmuşdur. B.M.Jitkovun laboratoriyasında xəz-dərilərin və tüklərin mikroquruluşu öyrənilmiş və onun rəhbərliyi altında bir neçə görkəmli alimlər yetişmişdir. 1930-cu ildə ilk dəfə olaraq xəz-dəri malları kafedrası təşkil edilmişdir. Bu kafedra təşkil edildikdən sonra xəz-dəri malları dərindən öyrənilməyə başlandı.

Xəz-dəri mallarının, yarımfabrikatlarının və hazır xəz məmulatlarının əmtəəşünaslığı ilə bir çox alimlər məşğul olmuşdurlar. Tük örtüyünün quruluşu və dəyişməsi sahəsində B.A.Kuznesov, B.F.Serevinov, A.M.Zubin, E.A.Pavlova, M.A.Qerasimova (Povesskaya), E.A.Leşenskaya, E.Z.Koçteva, E.F.Fadeev “Xəz-dəri yarımfabrikatların və məmulatlarının əmtəəlik xassələrini”, B.F.Serevitinov, Y.V.İqnatov, İ.P.Stefanoviç, A.N.Besedin, Ş.K.Qansov; xəz-dəri mallarının ilk emalı və keyfiyyət göstəricilərini, B.A.Kuznesov, M.İ.Koçan, A.A.Konyuxoviç, B.F.Serevitinov; xəzlərin və kürk üçün olan qoyun dərilərin xassələrini, N.V.Bulqakov, A.N.Maşkov, A.M.Barıkin, A.N.Besedin öyrənmişlər.

Dəniz heyvan sənayesidə çoxlu miqdarda xammal verir. Bu əsasən dəniz iti və dəniz pişiyindən ibarətdir.

Xəz sənayesi qoyunçuluq, qaragülçülük, xəzlik heyvandarlıq, ovçuluğun və dəniz və təkələri vasitəsilə əldə edilmiş heyvan dərilərini emal edir.

Xammalın hazırlığı və yarımfabrikatların istehsalının əsas hissəsi ev heyvanlarının dərilərinin payına düşür. Yalnız xəz xammalının resurslarından heç də tam istifadə olunmur. It, pişik, buzov, dayça və keçi heyvan dərilərinin hazırlığının artırılmasına imkan vardır.

Hazırda heyvandarlıq intensiv inkişaf etdirilir. Bütün xəz-dərilərin 96%-dən çoxu ixtisaslaşdırılmış təsərrüfatlardan istehlak koperrasiyalarından və digər ferma təşkilatlarından göndərilir. Su samuru (norka) heyvanlarının qəfəs istehsalı mühüm obyektlərdən biri olub, bu üsulla 60 qədər rəngdə xəz istehsal olunur. Fermalarda tülkü, it, yenot, samur, qunduz, dələ heyvanlarının yetişdirilməsi ilə bərabər

andatranın inkişaf etdirilməsinin mümkünlüyünə dair axtarışlar aparılır. Artıq çay qunduzunun yetişdirilməsinə başlanmış, şinşilanın iqlimə uyğunlaşdırılmasına dair isə eksperimentlər aparılır.

Heyvandarlığın inkişaf etdirilməsinə mühüm fikir verilir. Bu sahə xəz sənayesinin gələcək inkişafını müəyyənləşdirir.

Xəz sənayesində dəniz ovçuluğu vasitəsilə əldə edilmiş suiti və supişiyi heyvanlarının dərilərindən də istifadə edilir. Dəniz heyvanlarının süni yolla inkişaf etdirilməsi bu xammalın alınma üsulu nisbətən perspektivlidir.

Yalnız xəz məmulatlarının çatışmamazlığı xüsusi ilə qiymətli xammalın qıtlığı ilə əlaqədar olmayıb bu sənayenin texnoloji bazasının zəif inkişafı ilə əlaqədardır. Buna görə də xəz sənayesinin mühüm məsələlərindən biri də xammal bazasının möhkəmləndirilməsi və xəz yarımfabrikatlarından səmərəli istifadə edilməsi istehsal edilən məmulatların keyfiyyətinin yüksəldilməsi və çeşidinin genişləndirilməsidir.

Keçmiş SSRİ-də Bakıda xəz-dəri fabriki tikilmişdi. Bu fabrikada istehsal olan xəz-dəri məmulatları Şərqi Sibirə göndərilirdi. Bu fabrikada əsas xammal qoyun dərisi idi. Bakı xəz-dəri fabrikində istehsal olunan xəz-dəri məmulatları Bakı şəhərinin ticarət təşkilatlarında da (uşaqlar üçün şubalar) satılırdı. Xəz-dəri fabriki Bakının Xırdalan qəsəbəsində tikilən və yeni avadanlıqlarla təchiz edilmiş xəz-dəri fabrikinə köçürüldü.

“Azərbaycan sənayesi” statistik rəqəmlər kitabında xəz-dəri məmulatı haqında məlumat aşağıdakı cədvəldə verilmişdir.

Cədvəl 1.

	2000	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Geyim, xəzin bəzəndirilməsi və rənglənməsi.(milyon manat)	12,8	11,2	16,6	16,6	19,7	17,0	16,5

Cədvəldən göründüyü kimi əgər 2007-ci ildə 19,5 milyon manatlıq xəzin bəzəndirilməsi və rənglənməsi olmuşdursa, bu rəqəm 2009-cu ildə azalaraq 16,5 milyon manatlıq olmuşdur.

Hazırkı dövüdə respublikamızda əhalinin tələbini təmin edəcək həcmdə xəz-dəri malları istehsal edilmədiyindən bu mallar respublikanın daxili bazarına xarici ölkələrdən daxil olur. Bu malların keyfiyyətinə nəzarət etmək üçün yüksək ixtisaslı əmtəəşünas və ekspert kadrlar respublikaya olduqca lazımdır. Həmçinin respublika daxilində istehsal olunan xəz-dəri mallarını keyfiyyətini dünya standart tələblərinə uyğunlaşdırmaq mühüm məsələlərdəndir bunun üçün birinci növbədə yüksək ixtisaslı kadrlar, müasir texnika ilə silahlanmış fabriklər, eləcə də istehsalın qanunu sayılan dünya standartları lazımdır.

Xəz-dəri malları sənayesi köhnə sənaye sahələrindən hesab olunur. Bu sənaye sahələri artıq dünya miqyasında sürətlə inkişaf edərək iri mexanikləşdirilmiş müstəqil sənaye sahələrindən birinə çevrilmişdir. Dünya miqyasında kimya sənayesinin və kənd təsərrüfatının durmadan inkişaf etdirilməsi xəz malları sənayesinin boyaq, sintetik aşılایıcılar, yapışqan və s. materiallara ola tələbatını ödəməyə imkan verir. Xəz mallarının istehsal texnologiyasının təkmilləşdirilməsi sahəsində də əhəmiyyətli nailiyyətlər əldə edilmişdir.

Hazırda müxtəlif xarici ölkələrdən (Yunanıstan, İtaliya, Kanada, Skandinaviya) respublikanın daxili bazasına xəz malları daxil olur. Əmtəəşünas və ekspertlərin müasir dövüdə əsas vəzifəsi respublikaya idxal bu malların keyfiyyətini dəqiq təyin etmək və bazara keyfiyyətsiz malların daxil olmasının qarşısına siper çəkməkdən ibarət olmalıdır. Yuxarıda göstərilən əsasən mənim buraxılış işimdə “Ticarətə daxil olan qadın xəz geyimlərinin əmtəəşünaslıq xarakteristikası və keyfiyyətinin təhlili”nə həsr olunmuş buraxılış işinin mövzusu aktual və müasir sayıla bilər. Buraxılış işinin mövzusu onun məqsədini aydın göstərir. Əsas məqsədə nail olmaq üçün buraxılış işində aşağıdakı vəzifələr yerinə yetirilmişdir.

1. Qadın xəz geyimlərinə qoyulan tələblər və onların istehlak xassələrinin xarakteristikası.

2. Qadın xəz geyimlərinin istehsalında tətbiq olunan xam malların xarakteristikası və onların keyfiyyətini formalaşdıran amillər.

3. Qadın xəz geyimlərinin keyfiyyətini qiymətləndirilməsi metodları.

4. Bakı “Karolina valiyant” xəz qalareyasına daxil olan qadın xəz geyimlərinin əmtəəşünaslıq xarakteristikası.

5. Bakı “Karalina valyant” xəz qalareyasına daxil olan qadın xəz geyimlərinin keyfiyyətinin təhlili.

Buraxılış işinin sonunda nəticə və təkliflər yazılmış, ədəbiyyat siyahısı verilmişdir. Buraxılış işinin yazılmasında müxtəlif ədəbiyyatlardan, müasir ədəbiyyatlardan və Azərbaycan sənayesinin statistik göstəricilərindən istifadə etmişəm.

1.1.İstehlak bazarına daxil olan qadın xəz geyimlərinə qoyulan tələblər və istehlak xassələrinin xarakteristikası.

Qadın xəz geyimlərinə estetik, gigiyenik, istismar və iqtisadi tələblər qoyulur.

Estetik tələblər. Son zamanlarda xalq istehlakı mallarına, o cümlədən qadın xəz geyimlərinə verilən tələblər içərisində estetik tələblər xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Qadın xəz geyimləri modanın istiqamətinə olmalıdır. Model yaradılarkən xəz-dəri yarımfabrikatının (rəngi, naxışı, tükün uzunluğu, kolpanlığı, gur olması və s.) tük örtüyünün xarici görünüşünün böyük əhəmiyyəti var.

Gigiyenik tələblər. İstehlakçıların yaxşı həyat fəaliyyəti və normal iş qabiliyyətini təmin etmək üçün əmtələrə verilən gigiyenik tələblərin əhəmiyyəti böyükdür. İnsan orqanizmi o zaman normal fəaliyyət göstərir ki, onun bədənini temperaturu sabit olsun. Məlum olduğu kimi istehlakçılar müxtəlif iqlim şəraitində yaşayır və işləyirlər.

Gigiyenik tələblər məmulatın optimal kütləsi ilə, həmçinin hava və buxarkeçirmə, hiqroskopikliyi və istisaxlama qabiliyyəti kimi göstəricilərlə əlaqədardır. Bu tələblər qadın xəz geyimlərinin hazırlanması texnologiyasına nəzarət və modelləşdirilməsi, onlara tətbiq edilən əsas və köməkçi materialların xassələri və onların emal üsulları (yapışqan, sap) ilə sıx əlaqədardır.

İnsanlar geyim üçün ilk dəfə xəz-dəri materiallarından istifadə etmişlər. Həmin vaxtdan min illərin keçməsinə və geyim üçün müxtəlif parçaların olmasına baxmayaraq xəz öz əhəmiyyətini itirməmişdir, əhali tərəfindən geniş istehlak edilir. Xəz mallarının bu cür əhəmiyyətə malik olması və geniş istehlak edilməsi onun aşağıdakı üstünlükləri ilə izah edilir.

1. xəz malları yaxşı isti saxlama xassəsinə malikdir.
2. xəz məmulatlarının istismar müddəti uzundur.
3. xəz məmulatı gözəl və yaraşqlı olur.

Texnoloji tələblər. Modelçilər hər bir modelin hazırlanmasında xəz geyimlərin istehsalında texnoloji prosesin kartına verilən tələblər və olan avadanlığı nəzərə almalıdırlar. Əgər yeni modelin hazırlanması əməliyyatların qaydalarının dəyişdirilməsini tələb edirsə yaxud yeni avadanlıq tətbiq etməklə yeni texnoloji proseslərini həyata keçirirsə modelçilər texnoloqlarla birlikdə məsələni həll etməlidirlər. Yəni yeni modelin buraxılması üçün onun istehsalında texnoloji hazırlığın aparılması məsələsinə modelçilər texnoloqlarla birlikdə məsləhətləşməlidirlər. Əks halda model istehsala tətbiq edilə bilməz.

İqtisadi tələblər. Bu tələblər ilk növbədə xəz geyimlərinin dəyərindən asılıdır ki, bu da materialdan səmərəli istifadə edilməsindən çox asılıdır. Məmulatın ümumi dəyərinin 80-95 %-ni sərf edilən material təşkil edir. Xəz geyimlərin dəyəri eyni zamanda onun hazırlanmasına sərf edilən vaxtdan və modelin konstruksiyasından asılıdır.

Xəz məmulatlarının keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması və çox iqtisadi effektin alınması istehsalat birliyinin, fabriklərin və sexlərin ixtisaslaşmasından, mexanikləşdirilməsindən və avtomatlaşdırılmasından, yeni texnologiya və materialların tətbiqindən asılıdır.

Hazır xəz malları demək olar ki, yararlı istehlak xassələrinə malik olmalıdır. Bu xassələrin cəmi kimi istilik saxlama, geyilməyə qarşı davamlılıq, çəki xassələri nəzərdən keçirilməlidir. Bu göstərilən xassələr hazır məmulatın istehlak xassələrinin formalaşmasının əsasını təşkil edir.

Xəzin istilik saxlama xassəsi. Xəz malları ən yüksək istilik saxlama xassəsinə malik olan məmulatlar sırasına daxildir. Xəzin istilik saxlama qabiliyyəti birinci növbədə onun tük təbəqəsinin toplusundan çox asılıdır. Belə ki, hava təbəqəsi nə qədər çox olarsa, onun istilik mühafizə qabiliyyəti də o qədər çox olar. Xəzin özünün hava saxlaması isə öz növbəsində tük təbəqəsinin sıxlığından və hündürlüyündən, tükün forması və differensiyasından çox asılıdır.

Bir qayda olaraq şimal rayonlarında yaşayan vəhşi heyvanların tük təbəqəsi daha sıx və hündür olur. Buna görə də bu növ xəzlər yüksək istiliksaxlama xassəsinə malikdir. Bunlardan xüsusilə şimal tülküsünün, habelə qoyun xəzi daha yüksək istiliksaxlama xassəsinə malik olur.

Xəz-dərilərin istilik saxlama xassəsinin qiymətləndirilməsi, yəni istilik müqaviməti bir neçə amillərdən, o cümlədən xəzin qalınlığından, xəz təbəqəsinin hündürlüyündən, sıxlığından, tükün forması və qıvrımlığından çox asılıdır. Bundan əlavə, xəzin daha yüksək istilik saxlaması hava qatının qalınlığından, küləyə qarşı davamlılığından və gön qatının az hava keçirmə qabiliyyətinə malik olması ilə də izah olunur.

İnsan geyimi müxtəlif iqlim şəraitində müəyyən səviyyədə istilik saxlama qabiliyyətinə malik olmalıdır. Bu baxımdan əməşünslər və sanitar həkimlər tərəfindən müxtəlif xəz geyimləri üçün istilik saxlama göstəricisi müəyyənləşdirilməklə müxtəlif zonalara ayrılmışdır. Belə ki, keçmiş SSRİ-nin Avropa qitəsinin III zonasında orta uzun illik qış temperaturu 12°C -dir. Bir saatda 3-4 km piyada gəzən zaman getimin istiliyi mühafizə etmə qabiliyyəti $0,360 \text{ dərəcə m}^2/\text{vt}$ -a bərabərdir. Bundan , otaq şəraitində geyilən kostyum üçün düşən pay $0,100 \text{ dərəcə m}^2/\text{vt}$ və qış üçün istifadə edilən xəz geyiminə düşən pay isə $0,260 \text{ dərəcə m}^2/\text{vt}$ -dır. Bu göstərilən məlumatlara əsaslanaraq xəz-dəri yarımfabrikatlarından lazımı səviyyədə istiliyi mühafizə edə bilən qış geyimi istehsal etmək mümkündür.

Təcrübələr göstərir ki, xəz küləyin təsirinə qarşı dözümlü olduğundan onun hava keçirməsi, əksinə az olur. Xəzin hava keçirməsi orta hesabla $1 \text{ l/m}^2 \text{ san.}$ -dən çox olmur.

Xəzin dağılmaya qarşı davamlılığı. İstismar zamanı xəz məmulatları müxtəlif mexaniki, fiziki-kimyəvi təsirlər nəticəsində tədricən sürtünməyə məruz qalır və dağılaraq yararsız hala düşür.

Xəzin müxtəlif təsirlərə qarşı əks dayanması onun dağılma qarşı davamlılığı kimi qiymətləndirilir. Bu isə öz növbəsində xəz-dəri yarımfabrikatlarının növündən və

emal səviyyəsindən çox asılıdır. Xəzin geyilməsi qabiliyyəti onun xəz-dəri yarımfabrikatlarının növündən asılı olaraq əsaslı surətdə fərqlənir.

Bir qayda olaraq xəzin sürtünməsi onun tük qatına təsir edən mexaniki amillərlə izah olunur. Bu göstərici tük qatının üst səthinin dağılması ilə əlaqədar deyil. Xəzin dağılması tükün gövdəsində daxili gərginliyin baş verməsi və təkrarən təsiredici qüvvə hesabına baş verir ki, bunda əsasını tükün qatlanması və dartılması təşkil edir.

Məlumdur ki, qatlanma ərəfəsində tükdə deformasiya yaranır. Bu isə qatlanma anının böyüklüyündən və müqavimət gücündən çox asılıdır. Lakin deformasiyanın xarakteri tükün yoğunluğundan və quruluşundan asılıdır.

Çəki göstəriciləri. Geyim malları içərisində xəz geyimlərinin çəki göstəriciləri insan üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Hamıya məlumdur ki, ağır çəkili geyimlər hətta soyuq şəraitdə belə insanların tez yorulmasına, iş qabiliyyətinin zəifləməsinə, səhhətinin pisləşməsinə gətirib çıxarır. Nəzərə alsaq ki, əksəriyyət hallarda qış mövsümündə insanın geyimi çəkisinə görə həddən artıq çox olur. Bəzi standartlarda kişilər və qadınlar üçün xəz geyimlərinin bir neçə növlərinin çəki göstəriciləri normalaşdırılmışdır. Bundan əlavə 1967-ci ildə B.F.Serevitinov tərəfindən yay, yaz-payız və qış mövsümlü geyimlərin minimum, orta və maksimum çəkisi haqqında ilk məlumatlar işlənib hazırlanmışdır. Onun fikrinə görə kişilər üçün qış mövsümlü geyimlərin orta çəkisi 2,5 və qadınlar üçün isə 3 dəfə yay geyimlərindən ağır olur. Ümumiyyətlə, kişi geyimləri qadın geyimlərindən 2 dəfə ağır olur. İnsan geyiminin çəkisi qış mövsümündə kişilər üçün bədən çəkisinin 1:8,6 və qadınlar üçün isə 1:12,5 olan nisbətinə, yay mövsümündə isə müvafiq olaraq 1:22,3 və 1:39,3 nisbətinə bərabər olur. Qadın xəz geyimlərinin çəkisi mövsümündə onun qalan geyim növlərinin və ayaqqabısının ümumi çəkisinin 65-70%-ni təşkil edir. Bütün bunları nəzərə alaraq xəz geyimlərinin istehsalında istifadə edilən xəz yarımfabrikatlarını çəkisinə görə daha ağır (1600-3000), ağır (1100-1500 q), orta (700-1100q) və yüngül çəkili (250-650 q) olanlara bölünür. Yarımfabrikatların müxtəlif çəki əlamətlərinə

görə daha çox fərqlənməsi öz növbəsində hazır məmulatın çəkisində də göstərilə bilər. Məsələn, müxtəlif xəz yarımfabrikatlarından hazırlanmış 48 ölçülü qadın paltolarının çəkili 1130 q-dək çata bilər.

1.2.Qadın xəz geyimlərinin istehsalında tətbiq olunan xammalların xarakteristikası.

Xəz istehsalında əsas xam material heyvan dəriləridir. Gön istehsalı zamanı dəridən tük təbəqəsi, epidermis, dərialtı hüceyrələr təmizlənir və dermadan istifadə olunur. Xəz hazırlanması zamanı isə dərialtı hüceyrələr, bəzən isə astar tərəfdən dermanın müəyyən hissəsi təmizlənir. Xəz istehsalı prosesləri zamanı xəzin istifadə məqsədi müəyyən edilir. Beləliklə, xəz-dəri anlayışına belə tərif vermək olar.

Xəz dəri altı hüceyrələr və bəzi hallarda derma qatının müəyyən hissəsi təmizlənmiş, lifli strukturu əsasən saxlanılmış, xəz-dərilərin təyinatından asılı olaraq ancaq onun liflərinin və tük örtüyünün fiziki, fiziki-mexaniki və kimyəvi xassələri dəyişdirilmiş heyvan dərisidir.

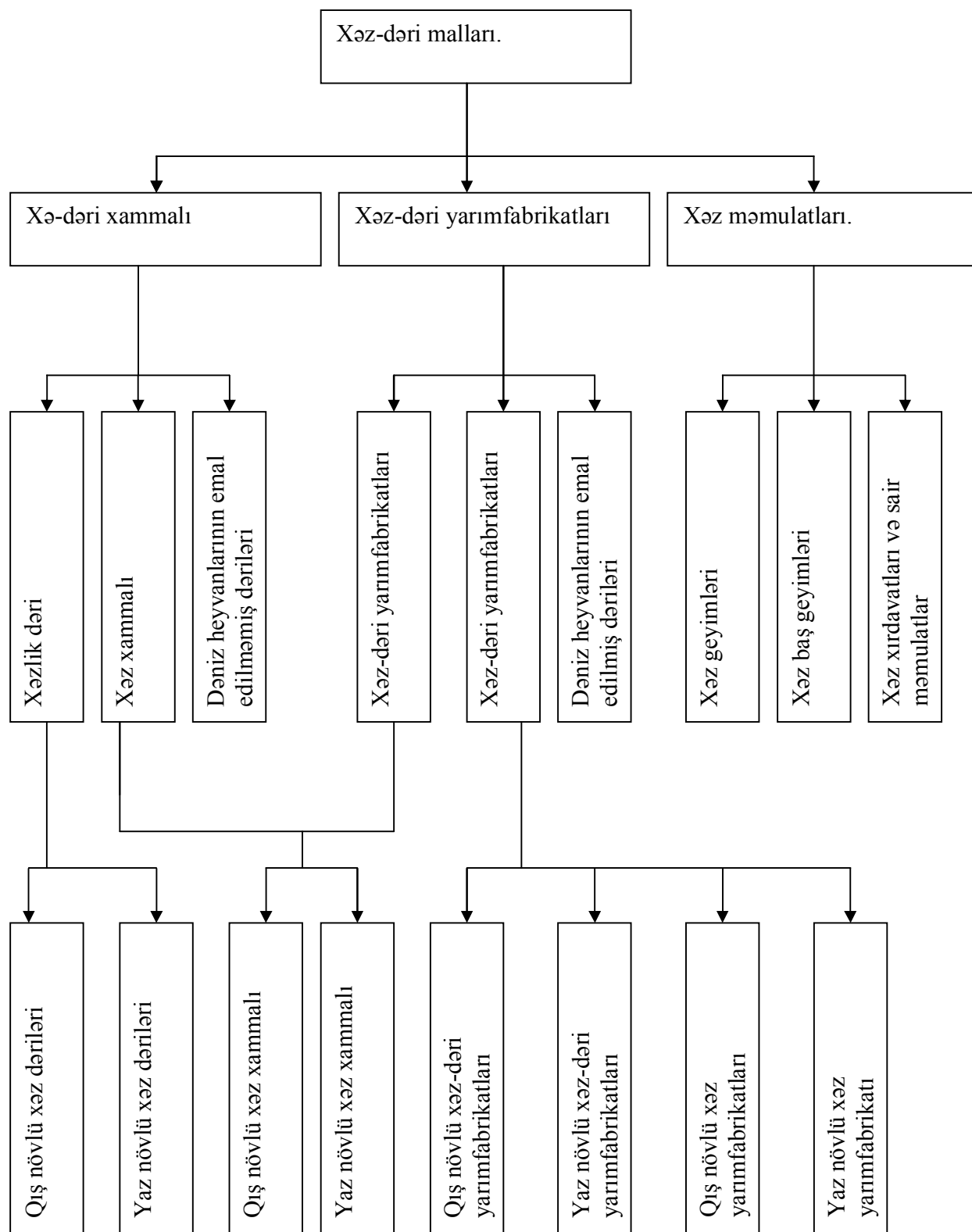
Xəz-dəri xammalı elə növ vəhşi və ev heyvanlarının dərilərinə deyilir ki, onların nisbətən yaxşı inkişaf etmiş tük örtüyü davamlı gön toxuması olsun .

Heyvanda soyulmuş, yağdan azad edilmiş və konservləşdirilmiş, lakin aşılınmamış dərilərə xəz-dəri xammalı deyilir.

Təbii görünüşdən çıxarılmaqla emal edilmiş və boyanılmış dərilər xəz dəri yarımfabrikatları adlanır. Emal mərhələsindən və boyanılmadan keçirilmiş xəz-dərilərdən tikişçilik yolu ilə, istehsal edilmiş məmulatlar və hazır xəz geyimlərinin sarısına aid edilir. Xəz məmulatları sırasına həm də bir neçə məişət təyinatlı məmulatlar da (xəlçələr, yataq torbaları, pedlər və s.) aiddir. Xəzlik vəhşi heyvanların dərilər (ovçuluqla əldə edilən və ya heyvandarlıq fermalarında artırılır) xəz-dəri xammalı və ya qısaca olaraq xəz adlanır.

Xəz-dəri malları xəz-dəri xammalına, xəz-dəri yarımfabrikatına və xəz məmulatlarına ayrılır. Bunu aşağıdakı sxemdən daha aydın görmək olar.

Sxem 1.

Xəz məmulatlarının hazırlanmasında bir çox heyvanların dərilərindən istifadə edilir. Bu dərilər sıx tük örtüyünə malik olmalı və müəyyən tələblərə uyğun olmalıdır. Alınma mənbələrinə görə xəz-dəri xammalı vəhşi heyvanlardan, ev heyvanlarından və dəniz heyvanlarından alınan xəz dərilərə bölünür. Xəz-dərilər heyvanların ovlanması və kəsilməsi vaxtından asılı olaraq qış və yaz dərilərinə ayrılır.

Qadın xəz geyimlərinin istehsalında tətbiq edilən xəz yarımfabrikatlarını xarakterizə etmədən xəz-dəri xammalının istehsal texnologiyası haqqında qısa məlumat verirəm.

Hazır xəz mallarının istismar xassələrinə təsir göstərən mühüm amillərdən biri də xəz dərilərinin emal prosesidir. İlk emal sadəcə olaraq dərilərin soyulmasından, piy qatının təmizlənməsindən və konservləşdirilməsindən ibarətdir. Xəz verən heyvanların xüsusiyyətindən asılı olaraq müxtəlif soyulma üsulları (açıq, tuluq, boru formalı) tətbiq edilir.

Adətən, piy qatı təmizləndikdən sonra dərilər mümkün qədər tez və keyfiyyətli konservləşdirilməlidir, əks halda çürüdücü bakteriyalar dərinə xarab edə bilər. Bu məqsədlə əsasən qurutma, quru duzlama, yaş duzlama, turşulu duzlama, şorbaya salma və s. konservləşdirmə üsullarından geniş istifadə edilir. Son zamanlarda turşulu duza qoymaq üsulu ilə konservləşdirmədən daha geniş istifadə olunur. Bu üsulda təzə dərinin içəri tərəfinə (nəhd hissəsinə) duz, alüminium xlorid maddəsi sürülür və sonra qurudulur. Düzgün rejimlə konservləşdirilən xəz-dəriləri uzun müddət saxlanmaya yararlı olar və keyfiyyətini saxlayar.

Dərilərin fabriklərdə emal edilməsi və boyanması bir sıra ardıcıl əməliyyatlardan ibarətdir ki, bunlarda öz növbəsində hazır xəz mallarının keyfiyyətinə böyük təsir göstərir.

Bu əməliyyatlarda dəridə bir sıra dərinin codluğu, nəhdin davamının azalması, tüklərin yerinin zəifləməsi və s. nöqsanlar əmələ gələ bilər ki, bu da öz növbəsində xəz-dəri məmulatlarının istehlak xassələrinə təsir göstərməyə bilməz.

Bu göstərilən hər bir əməliyyatın özünə məxsus mahiyyəti vardır. Bunların içərisində ən vacib proseslərdən biri dərilərin aşılması və sonuncu dəfə arayışlandırılmasıdır. Aşılma prosesi xüsusi barabanlarda aparılır. Bəzi əməliyyatın daha yaxşı yarinə yetirilməsi üçün xrom duzları və bir qədər də xörək duzu tətbiq edilir.

Xəz-dərilərin arayışlandırılması əməliyyatları onların fiziki-mexaniki və istehlak xassələrinin formalaşdırılması üçün böyük əhəmiyyəti vardır. Mexaniki arayışlandırma əməliyyatlarında dərilər barabanlarda yumşaldılır, çırpılır və nəhd hissəsi təmizlənir, qaşınır, tüklər təmizlənir.

Qurudulmuş dərilər örtülü barabanlarda taxta kəpəyi ilə övkələnir. Bundan sonra nəhd hissəsi nisbətən yumşaq və plastik olur. Dərinin nəhdinin tamam yumşaq olması üçün dərilər xüsusi maşinlarda çırpılır. Nəhdi qalın olan dərilər xüsusi maşinların köməyi ilə yonulur. Bunun ardınca xəz-dərilər çırpılır, tükləri daranır, hamarlanır və s. digər əməliyyatlar yekunlaşdırılır ki, bu əməliyyatların xəz-dərilərinin əmtəəlik xassələri üçün böyük əhəmiyyəti vardır. Xəz-dərilərinin boyadılmasının da xüsusi əhəmiyyəti vardır.

Xəzləri boyamaq da əsas məqsəd onun xarici görünüşünü gözəlləşdirməkdən və istehlak dəyərini yüksəltməkdən ibarətdir. Məlum olduğu kimi böyün xəzlər eyni dərəcədə gözəl rəngə malik olmur. Ona görə də xəzləri boyama əməliyyatından keçirilirlər. Beləliklə, xəzi boyamaqla onun təbii rəngini yaxşılaşdırmaq və bəzilərini isə qiymətli xəzlərə oxşatmaqdan ibarətdir. Xəzlər müxtəlif boyaqlarla boyanır. Boyama zamanı xəz-dərilərində rəngsiz yerlər, ləkələr, dərinin alt qatının codlaşması və s. bu kimi nöqsanlar əmələ gəlməsin.

Xəz-dərilərinin son bəzək əməliyyatlarının özündə ardıcıl icra edilən bir neçə mərhələlərdən ibarətdir. Buraya xəz dərilərin gön parçasının arayışlandırılması, tük

örtüyünün bəzəndirilməsi, tük örtüyünün xüsusi emalı, süni qıvrımlılığın alınması və s. daxildir. Xəz-dərilərin gön qatının arayışlandırılması üçün dəri qurudulduqdan sonra ağac kəpəyi ilə bərabər barabana salınır. Bu zaman dərinin nəhd hissəsi yumşalır, yağsızlaşır və tüklərdə olan rəng, boyaq qalıqları ayrılır. Arayışlandırma əməliyyatından keçmiş dəri yumşaq, plastik, dəqiq cilalanmış, bərabər tərzdə boyanmış olmalıdır. Bunun ardınca tüklərin bəzəndirilməsi əməliyyatı aparılır. Dərilər ütüləməzdən əvvəl onun tük qatına formalin, urotropin və s. kimyəvi maddələr səpilir. Ütüləndikdə qıvrım tüklərdüzəldilir və artıq tüklər kəsilir.

Dəri və xəz yarımfabrikatları bir sıra əlamət üzrə, məsələ növünə, kryaja, cinsinə tükünün rəngi və çalarlığına, ölçüsünə, emal xarakterinə, sortuna və nöqsanlı qruplarına görə bölünürlər.

Xəz-dəri yarımfabrikatlarının növü heyvanın növündən asılı olaraq çox müxtəlifdir. Burya mişovul, tülkü (qırmızı, karaqan tülkü, cibir tülkü, gümüşü qara, platin rəngli, və qara-qonur), ağ tülkü (bir növ tülkü cinsi), dovşan, su samuru, dələ, samur, qoxarca, vəhşi pişik, baybak, sünbülqıran, kor siçan, dağ siçovulu, anbar siçovulu, ev qaragülçə (ölü doğulan buxara cinsli quzu), körpə quzu və krem cinsli quzu, merluşka (iri quzu), dayça, qulan, əmlik, buzov, çəpiş, nerpa və sair xəz və dərilər daxil olur.

Kryaj üzrə quruplaşdırma heyvanın yaşadığı regionlarla müəyyənləşdirilir və bu əlamət dərinin keyfiyyətinə böyük təsir edir. Ayrı-ayrı dəri yarımfabrikat növləri (mişovul, tülkü və s.) küllü miqdarda kryajı əhatə edir. Məsələn, mişovulun 10 və qırmızı tülkünün 36 kryaj üzrə növü vardır.

Cins əlamətinə görə yalnız ev heyvanlarının dərisi bölünür. Məsələ ev dovşanları şinşilla, ağ, nəhəng və s. ginslərə ayrılır.

Tük rənginə görə xəz və dəri yarımfabrikatlarının bölgüsü azdır ki, bu da başlıca olaraq bahalı növlərə (samur, dələ, su samuru və s.) aiddir.

Özlərinə görə xəz dəriləri iri, orta və xırda olur. Ölçü bölgüsü yalnız ayrı-ayrı xəz və dəri növlərinə aiddir.

Aşılama xarakterinə görə xəz və dərilər təbii aşılanmış, yəni boyanmamış və xüsusi emaldan keçirilməmiş, aşılanıb didilmiş, boyanmış, yəni aşılandıqdan sonrabu və ya digər rəngə salınmış, qırılmış, didilmiş, yaxud tükü kökdən kəsilmiş və habelə oxşadılmış, yəni bahalı dəri növlərinə bənzədilmiş (dəniz pişiyi, qunduz, asmur, gümüşü-qara tülkü və s.) növlərə ayrılır.

Sort bölgüsü xəz dərinin başlıca olaraq tük qatının keyfiyyətindən, yəni tiftik tükünün sıxlığından, cod tükünün inkişafından və s.-dən asılıdır. Burada, xüsusi olaraq Buxara dərisinin qıvrımlarının forması, ölçüsü və keyfiyyəti nəzərdə tutulmalıdır.

Ayrı-ayrı xəz-dəri yarımfabrikatlarının sortu çox müxtəlifdir.

Qüsür dərəcəsinə görə xəz və dəri yarımfabrikatların çoxusu normal (qüsursuz), A (I qrup), B (II qrup) və V (III qrup) qruplarına bölünür. Bəzi yarımfabrikat növlərində Q (IV qrup) qrupu da rast gəlir. Dəridə müşahidə olunan hər bir höqsən, habelə tikiş yerləri həmin dəri növünün standartına və texniki şərtlərinə əsasən bal vahidlərinin ümumi sayına görə qruplaşdırılır.

Qış mövsümlü xəz yarımfabrikatları. Xəz yarımfabrikatları qış növlərinin çeşidi çox müxtəlifdir. Aşağıda bunlardan ən çox yayılmış onların xarakteristikası verilir.

Mişovul – çox yayılmış xəz növüdür, bunun tükü qara rəngdən başlamış açıq boz və kül rənginə bənzər boz və kürənə çalan rəngə qədər olur. Mişovul daha çox təbii aşılanmış mişovul kryaja, o cümlədən Yakutiya, Zabaykal, Amur və s. bölünür. Bunlardan ən tünd rənglisi Yakutiya mişovuludur ki, kryajlar öz aralarında hərəsi 5 rəngə ayrılır. Boyanmış mişovul 3 qrupa, yəni Sibir, Şimali Ural və ölkənin orta rayonlarında yaşayan mişovul qruplarına bölünür.

Tülkü – bir neçə növdə rast gəlir, buraya Karaqanka tülkü, qırmızı tülkü, bozdöş tülkü, gümüşü-qara tülkü, platin rəngli tülkü və s. daxil olar. Karaqanka tülkü Zaqaqaziya və Orta Asiyada yayılmışdır.

Qırmızı tülkünün rəngi yaşadığı rayondan asılı olaraq al qırmızıdan başlayaraq solğun qırmızıya qədər çalır. Qırmızı tülkü təbii aşılانmış olur və rənginə, tülkünün yumşaqılığına və sıxlığına görə 6 qrupa bölünür.

Qırmızı tülkünün tülkü qara, qəhvəyi və bozumtul qüstü rənginə boyanır və habelə gümüşü-qara və qonur-qara tülkülərə bənzədilir. Qara və qəhvəyi rənglərə boyanmış dərilərə çox zaman porsuq, ağ ayı, it və çəpiş dərisindən qoparılan ağ tülklər yapışdırılır.

Qırmızı tülkülərdən qırılmış və qara, yaxud digər rənglərə boyanmış xəz-dəri rast gəlinir.

Qara-gümüşü tülkünün cod tülkünün bir hissəsi bozumtul aspid şəklində, yaxud dibi qara, ortası gümüşü və ucu yenə qara rəngdə olur. Əsas tük örtüyünün rənginə görə tülkülər üç rəngə bölünür və bunlara qara, habelə açıq-gümüşü və belində tünd zolağı olan tünd qonur rəngə çalan olur. Tülkünün dərisindəki gümüşü tülklərin miqdarına görə onlar 30-dan 60%-ə qədər, 60-dan 90%-ə qədər və 90-dan 100%-ə qədər gümüşü rəngi tülkü olan tülkü dərilərinə bölünür.

Gümüşü-qara rəngli tülklərin bir növünü də ağzıburnu ağ rəngli olan tülklər təşkil edir.

Şimal tülkü- tülkü fəsiləsinin xüsusi bir növünü təşkil edir. Bunlar iki rəngdə, yəni ağ və mavi rənglərdə rast gəlinir. Ağ tülkülərdən ən qiymətli yenisey və novozemelski kryajlarına aid olan tülküdür. Bunlar birinci qrupa daxil olar. Ağ tülklər, əksəriyyətcə təbii aşılانmış halda buraxılır və başlıca olaraq qorjet üçün tətbiq edilir.

Dovşan – üç növə yəni ağ dovşan, çöl dovşanı və boz dovşan xəzlərinə ayrılır.

Boz dovşan xəz dəri üçün demək olar ki, tətbiq olunmur.

Ağ dovşanın tülkü qar kimi ağ, qulaqlarının ucu isə qara ləkəli olmaqla bunlar təbii aşılانmış və bahalı xəzlərə, məsələn, dəniz pişiyinə, kor siçana və belə xəzlərə bənzədilmiş, habelə qara və digər rənglərə boyanmış halda buraxılır.

Çöl dovşanının tükü çox zaman bozuntul rəngdə, cod tükləri isə tünd olur. Bunlar təbii aşılانmış və boyanmış halda buraxılır.

Su samuru – olduqca qiymətli xəz yarımfabrikatıdır. Su samuru həm davamlı, həm də gözəl olmaqla çox zaman uzun tükləri didilmiş halda rast gəlir. Su samurunun xəzi şabalıd rəngində (ən bahalı), açıq qəhvəyi, qum rəngində və qırmızıya çalar (ən ucuzu) olur. Boyanmış su samuru dəniz pişiyinə bənzədilərək qara rəngdə buraxılır. Su samurundan boyunluqlar və baş geyimləri hazırlanır.

Qunduz – suda yaşayan heyvanın dərisidir və bu xeyli iri olur. Qunduz xəzinin rəngi adətən bozuntul qəhvəyi olmaqla təbii halda və cod tükləri qopqrdılmaqla astışa buraxılır. Bu xəzdən boyunluq, papaq və digər məmulatlar hazırlanır.

Dələ - iki növdə olur, bunlardan birinə yumşaq, yaxud meşə dələsi və ikincisinə, dağ və yaxud qayalıq dələsi deyilir. Yumşaq dələ dərisinin tiftiyi boz olmaqla açıq-qəhvəyidən tutmuş göyuntul-boz olmaqla tünd şabalıdı rəngdə rast gəlinir. Dağ dələsinin tükləri meşə dələsinə nisbətən cod, tiftiyi isə ağimtıl və boğazında ağ ləkəli olur. Meşə dələsində bu ləkə sarıya çalır. Dələ xəz yarımfabrikatları təbii aşılانmış halda buraxılır. Dələ xəzi başlıca olaraq qadınlara məxsus boyunluqlara sərf edilir.

Samur – zahiri görünüşcə dələ xəzinə oxşayır və bunlar açıq qəhvəyidən başlamış tünqəhvəyi rəngə qədər olur. Samur əksəriyyətcə təbii aşılانmış halda buraxılır və qadınlara məxsus boyunluqlar və paltolar hazırlanır.

Safsar – üç növdə rast gəlməklə bunlar qara, ağ və xallı olur. Qara safsarin tükü tünd olur və kryajlara bölünür. Ağ safsarin tükü açıq olur və xam halda 9 kryaja, təbii aşılانmış halda isə 4 qrupa və boyanmış halda 3 qrupa ayrılır. Xallı safsarin alnında eninə gedən zolaq vardır, bunlar təbii aşılانmış halda buraxılır.

Sibir siçovulu – safsara bənzər vəhşi heyvan xəzidir. Bunun tükü kürəntəhər rəngdə olur və adətən boyanmış (samura bənzədilir) halda buraxılır.

Ondatra – muskus siçovulu deyilən gəmirici dərisindən ibarətdir. Bunun ölçüsü xeyli iri, 40 sm-ə yxındır. Bunun tükü sıx və çox zaman qəhvəyi rəngdə, bel

hissəsi isə daha tünd olur. Ən yüksək keyfiyyətli muskus siçovulu dərisinin tükü tünd olur və təbii aşılانmış halda buraxılır. Bunların açıq rənglisi qəhvəyi rəngə boyanıb samura və dəniz pişiyinə bənzədilir.

Vəhşi pişik – altı növdə olur və bunlar bir-birindən tükünün rənginə görə (boz rəngdən başlamış kürən qırmızı rəngə qədər) və tünd ləkələrdən, yaxud zolaqlardan ibarət gülləri ilə fərqlənir. Vəhşi pişik təbii aşılانmış və qisməndə boyanmış halda buraxılır. Ən qiymətli pişik “manul” adlanana kürən-boz rəngli, belində eninə tünd rəngli zolağı olan pişiklərdir.

Yaz mövsümlü xəz yarımfabrikatlar. Yaz mövsümlü xəz yarımfabrikatlarının çeşidi olduqca məhduddur. Bu yarımfabrikatlarının əsas növlərinə marmud, sünbülqıran, kor siçan, dağ siçovulu və anbar siçovulu xəzləri aiddir.

Marmot – tükü quma bənzər sarı rəngdən tutmuş bozumtul-qonur rəngə qədər olan gəmirici xəzidir. Bular çox zaman samur xəzinə bənzədilərək qara və qəhvəyi rənglərə boyanır.

Sünbülqıran – geniş yayılmış yaz mövsümlü xəz olmaqla bir neçə növə bölünür. Bunlara çöl sünbülqıranı ən irisi və uzun tüklüsüdür. Sünbülqıranlar təbii halda aşılانmış, qəhvəyi və s. rənglərdə boyanmış halda buraxılır.

Kor siçan – yaz xəzləri içərisində kütləvi növ təşkil edir. Bunun tükü boz rəngdən başlamış tünd boz rəngə qədər olur. Kor siçan xəzi təbii və boyanmış rəngdə buraxılır.

Dağ siçanı – tükü belində bozumtul-kürən və qarnının altında qara, böyürlərinə iki ağ ləkəsi olan gəmirici xəzdir. Bunlar həm aşılانmış, həm də boyanmış halda buraxılır.

Su siçovulu və anbarsiçovulu – tükü qısa, xırda gəmiricilərin xəzindən ibarətdir. Bunlar adətən qəhvəyi rəngə boyanıb buraxılır.

Dəri xammallarından hazırlanan yarımfabrikatlar. Bu yarımfabrikatların çeşidi çox müxtəlif olub buraya ev pişiyi, ev dovşanı, it, qoyun dərilərini müxtəlif yarımfabrikat növləri, südəmər buzov, çəpiş və s. daxil edilir.

Ev pişiyi – tükü olduqca müxtəlif rəngli ev pişiklərinin dərilərindən ibarətdir. Bunlar təbii aşılانmış halda olduqda, tükünün rənginə görə pələngvari, xallı, boz və bozumtul qruplara bölünür. Pişik dərisi boyanıb dəniz pişiyi, samur və bahalı xəzlərə oxşadılır.

Ev dovşanı – dəri yarımfabrikatının geniş növüdür. Ev dovşanı təbii aşılانmış halda olduqda şinşilla, ağ, nəhəng, mavi viyana dovşanı, flandr və şampan dovşan cinslərinə bölünür. Bunlar dəniz pişiyi, qunduz, kor siçan və bahalı xəzlərin rənginə boyanır. Ev dovşanı dərisi habelə didilmiş və tükü qoparılmış hallarda da buraxılır.

It – təbii aşılانmış, boyanmış (qurd rənginə, samur rənginə) və qırxılı boyadılmış (qunduz, dəniz pişiyi rənginə) halda buraxılır.

Qoyun dərisi – müxtəlif cinsli (zərif yunlu, qatışıq, siqey) qoyunların aşılانmış, qırxılmış və boyanmış dərilərindən ibarətdir.

Qoyun dərisi çox zaman bahalı xəzlik dəri yarımfabrikatlarına (su samuru, dəniz pişiyi) bənzədilir. Belə qoyun dərilərinə “xüsusi emal” vasitəsilə hazırlanmış dəri deyilir. MDB-nin xəz-dəri sənayesi tərəfindən qoyun dərilərinin yaxşılaşdırılması üzrə yeni, təkmilləşdirilmiş texniki üsullar kəşf edilmiş və bunu \n sayəsində yüksək keyfiyyətli oxşadılmaya müvəfəq olmuşdur. Bu üsullar ondan ibarətdir ki, xüsusi maddələr (qarışqa turşusu, etil spirti və ayrıca olaraq formalin) vasitəsilə, habelə ütüləyici maşınlarında ütüləməklə qızdırılmış və azacıq qırxılmış qıvrım merinos qoyun dərilərinin tükləri düzəldilərək bunlara gözəl parlaqlıq verilir. Bunun nəticəsində dəri zərif və tükləri isə su samuru, yaxud dəniz pişiyi rənginə boyanmış olmaqla bir-birindən asanlıqla aralanır.

Buxara dərisi – aşılانmış və çox zaman boyanmış (qara) 2-4 günlük buxara cinsli quzuların dərisindən ibarətdir. Buxara dərilərinin tükü çox müxtəlif qıvrımlığa malikdir. Bu qıvrımların forması müxtəlif olub novça, paxlavari, saçaqvari, halqavari,

noxudu dolaşıq və s. formalarda rast gəlinir. Bunlardan ən qiymətli novça, paxlavari və uzun ensiz qıvrımlı olanlarıdır. Tükünün rənginə görə buxara dərisi qara, boz, qəhvəyi, qızılı və s. rənglərdə olur. Buxara dərilərindən ən çox yayılan qara rəngli dərilərdir.

Qaragülçə - buxara cinsli qoyunların ölü doğulmuş balasının dərisindən ibarətdir. Bunun tükü qısa və qıvrımları isə hələ formaya düşməmiş olur. Qaragülçə embirion yaşından asılı olaraq 3 kateqoriyaya ayrılır. Qaragülçə dəriləri gözəlliyinə güllərinə görə qiymətli dəri sayılır. Bu kateqoriyaların birinə lüf dəri demək olar ki, gülləri seçilməyən, ikincisinə qaragülçə, yəni aydın güllü və üçüncüsünə isə qaragül-qaragülçə, yəni qismən qıvrım tüklü dəri deyilir.

Körpə quzu və krım cinsli quzu dərisi – 2-4 günlük xüsusi cins quzuların dərisindən ibarətdir. Zəhəri görünüşcə bunlar Buxara dərisinə bənzəyir, lakin bunların qıvrımlığı seyrək və çox zaman paxlavari, həlqə, noxudu və dolaşq halda olur. Rəng etibarı ilə bu dərilər qara, boz rəngdə və qaraları boyanmış, bozları isə təbii aşılınmış halda buraxılır.

Merluşka – bir aylığa qədər qaba yunlu rus quzularını və səhra qoyunu quzularının dərisindən ibarətdir. Bunların uzun tük örtüyü zəif və boş qıvrımları olur. Merluşka dərisi təbii yaxud boyanmış halda buraxılır.

Iri quzu – təxminən bir dörd aylıq kürklük quzu cinslərinə aid uzun yumşaq tüklü, qırılmamış ilk tükü üstündə olan quzu dərisidir. Bu dərilər adətən azacıq qıvrım olur və həm təbii, həm də boyanmış halda buraxılır.

Dayça – müxtəlif yaşlı və tükü müxtəlif rənglərdə olan dayça dərisidir. Bunlar heyvanın yaşından asılı olaraq aşağıdakılardan ibarətdir: ölü doğulmuş, qısa tüklü bala dərisindən, südəmər yaşlı, yaxşı inkişaf etmiş, təzə və parlaq tüklü kürklük dəriləri və bitki yeminə düşmüş uzun və tutqun rəngli tüklü iri dayça dəriləridir. Dayça dəriləri təbii və boyanmış halda buraxılır.

Buzov dərisi – ölü doğulan buzov və inəyin saldıqı dərilərindən ibarətdir. Bunların tükü qısa və ilk gəlməli olmaqla təbii və boyanmış halda buraxılır.

Çəpiş – bir aylığa qədər keçi balasının dərisindən ibarətdir ki, tükü çox müxtəlif olur. Çəpişlərin ən qiymətli si muar tükli çəpiş dəriləridir. Bunların tükü yuşaq, qısa, parlaq və aydın görünən muar gülli olur. Muar gülli olmayan hamar tükli çəpiş dəriləri aşağı keyfiyyətli sayılır.

Maral – şimalda yaşayan südəmər, yəni hələ ot yeməyə keçməmiş maral balasının dərisidir. Bunların tükü tünd qəhvəyi rəngdə, boz və s. rənglərdə olur. Maral dərisi təbii və boyanmış halda buraxılır. Doğulmamış maral balasının və vaxtından əvvəl salınmış bala dərisinin tükü qısa, tutqun və yatıq olur və ölü maral balası dərisi adlanır.

Dəniz heyvanları dərisindən olan yarımfabrikatlar. Dəniz heyvanları dərisindən hazırlanan əsas yarımfabrikatların növləri dəniz pişiyindən və nerpadan ibarətdir.

Dəniz pişiyi - əsasən Komandor adlarında və Cənubi Saxalinin yaxınlığında Tyulen adasında rast gələn dəniz heyvanlarının dərisidir. Belə dəri əldə etmək üçün adətən 2-4 yaşlı ekək heyvanlar ovlanır. Dəniz pişiyinin dərisi bu yaşda 1,5 metrə qədər uzunluqlarda olur. Bunun tükü sıx, qəhvəyi rəngli zərif tiftikdən və tünd boz rəngli qaba cod tükdən ibarətdir. Dəniz pişiyi dərisi bir qayda olaraq uzun tükləri qopardılmış qara rəngə boyanmış halda buraxılır.

Nerpa – cavan suiti dərisindən ibarətdir. Rayonundan asılı olaraq bu dərinin tükü gümüşü-mavi (baykal nerpası), gümüşü-sarı (qrenlandiya nerpası) və s. rənglərdə olur.

Qış mövsümlü xəz yarımfabrikatlarının xarakteristikası.

Qış mövsümlü dərilər bir sıra əmtəə qruplarına bölünür. Bunlardan sibir samuru, pişik, it, ayı, dovşan və dələ dəri qruplarını göstərmək olar. Hər bir qrup da öz daxilində müəyyən əmtəə əlamətlərinə görə bir-birindən fərqlənir.

Sibir samuru qrupu. Bu qrupa 18 növ xəz dəriləri daxildir. Bunların dərisi əksəriyyətcə xırda və orta ölçüdə olur. Çoxunun tükü sıx və orta uzunluqdadır və bir çoxlarının ost tükü tiftiyində uzun olub aydın seçilir. Bunların çoxunun quyruğu uzun

və yüklü olur. Bu qrup xəzlər çox qiymətli olmaqla çoxusu üç sorta ayrılır. Sibir samuru qrupuna mənsub olan vəhşi heyvan növlərinin xarakteristikası cədvəl 2-də verilmişdir.

Cədvəl 2.

Sibir samuru qrupuna mənsub olan vəhşi heyvan növlərinin xarakteristikası.

Xəz verən heyvanların növü.	Yaşadığı rayonlar	Dərisinin xarakteristikası
samur	Ural, sibir və Uzaq Şərq meşələri	Dərisi orta ölçüdə, tükü yumşaq, parlaq, sıx və əksəriyyətcə qəhvəyi rəngdə olub; bu heyvanların boğazında açıq sarı və bəzəndə narıncı ləkə olur.
Yumşaq (sarıdöş sibir samuru)	Rusiyanın Avropa hissəsindəki meşə zonası və Qafqaz	Dərisi orta ölçüdə, tükü yumşaq və nisbətən seyrək, qəhvəyi rəngdə və boğazında aydın görünən xalı olur.
Sibir samuru (ağ döşlü)	Ukrayda, krım, Qafqaz, Orta Asiya dağları, Altay	Dərisi orta ölçüdə, tükü yarım qaba, nisbətən seyrək, qəhvəyi rəngdə və boğazında ağ ləkə olur.
Kidus (samur cinsi ilə meşə sibir samuru)	Şimali Ural və Zauralye	Dərisi orta ölçüdə olurvə həm samur, həm də meşə sibir dələsinə bənzəyir.
Xərza	Ussuri ölkəsi	Dərisi kifayət qədər böyük, tükü qısa, cod, parlaq qızılı olur; sağrısının və başının tükü tünd qonur, pəncələri və quyruğu qara olur.
Sibir siçovulu	Ural, Sibir və Uzaq Şərq meşələri	Dərisi orta ölçüdə, tükü sıx, yumşaq və şux sarı rəngli olur. Quyruğu kolpan və əksəriyyətlə samurun tükünə bənzər qəhvəyi rəngdə olur.
Dağlıq siçovulu	Orta Asiya dağları, Altay, Zabaykalye	Dərisi xırda, tükü qısa, yumşaq və bozumtul sarı rəngdə olur; quyruğu çox da tüklü olmur.
Kaqum	Rusiyanın ərazisi	Dərisi xırda, tükü çox sıx, qısa və yumşaq olur. Qış dərisinin rəngi ağappaq və quyruğunun ucu qara olur; yay dəriləri qəhvəyi olur.

Gəlincik	Rusiyanın bütün ərazisi	Dərisi xırda olur; tükü çoxda yumşaq olmayıb nisbətən seyrək və qısa olur; qış dərisinin tükü ağ, yay dərisininki isə qəhvəyi olur. Cənub rayonlarında bunların tükü qışda da qəhvəyi olur.
Adi susamuru	Rusiyanın avropa hissəsi	Dərisi orta ölçüdə, tükü sıx, nisbətən qısa, hər yerində bir havada, parlaq, tiftiyi sıx və yumşaq olur; tükü tünd qəhvəyi, yaxud qızartdaq qəhvəti olur. Ağzının ətrafında ağ zolağı olur.
Amerika susamuru, (şimalda və sovxozlarda bəslənən susamuru)	Sibirdə və Rusiyanın Avropa hissəsinin şimal tərəflərində iqlimə öyrədilmiş və sovxozlarda bəslənir.	Dərisi Avropada olan susamurunun dərisindən böyük, tükü nisbətən uzun və yumşaq, rəngi nisbətən tünd olur; alt dodağında və qarnının altında uzununa ağ zolaq olur.
Müəyyən cinsli susamuru (vıdra)	Orta Asiya səhralarından başqa MDB-nin bütün ərazisi	Dərisi böyük, tükü xeyli qısa, bir havada, parlaq və arasы yumşaq tiftiklə dolu olur; rəngi tündvə açıq qəhvəyi olur; bunların tüklərinin aralarında olan cod qıllar tamamilə təmizlənir.

Pişiklər qrupu. Bu qrupa iri və orta boyda xəzlik heyvanlar mənsub edilir. Bunların tükü sıx, bir qaydada və çox vaxt yumşaq olur. Bunları quyruğu uzun olur. Vaşaqqla boz rəngli çöl pişiyinin quyruğu isə çox qısa olmaqla başdan-başa tüklü olur. Bir çoxlarının tükü köndələn zolaqlı və xallı olur. Pişiklər qrupu heyvanların dərisinin xarakteristikası cədvəl 3-də göstərilmişdir.

Cədvəl 3

Pişiklər qrupu heyvan dərisinin xarakteristikası.

Xəzlik heyvanların növü	Yaşadığı rayonlar	Dərisinin xarakteristikası
Pələng	Zaqafqaziya, Orta Asiya, Ussuriya	Dərisi çox böyük, tükü qısa və cod, rəngi qızartaq və köndələn qara zolaqları olur; bunlar əsas etibarilə xalça əvəzinə istifadə

		edilir.
Bars	Orta Asiya, Altay	Dərisi böyük, tükü kifayət qədər uzun, sıx, yumşaq, açıq sarımtıl-boz və üstündə tutqun həlqələri olur, quyruğu uzun və tüklü olur.
Bəbir	Qafqaz, Zaqafqaziya, Ussuriya	Dərisi böyük, tükü qısa, bir qədər cod, qızartaq və üstündə aydın görünən həlqəli xalları olur, quyruğu o qədər də tüklü olmur.
Vaşaq	MDB-nin meşəlik zonası, Qafqaz, Orta Asiya	Dərisi böyük, tükü uzun, yumşaq, rəngi açıq bozdan başlamış şux kürən rəngə qədər olur; üstündə çox vaxt tünd xallar olur, quyruğu qısa və qulaqları pompullu olur.
Vəhşi pişik a) səhra vaşaqı	Orta Asiya səhraları	Dərisi böyük, tükü qısa, cod, tutqun və xeyli seyrək, sarımtıl qum rəngində, qulaqları pompullu olur.
b) meşə pişiyi	Qafqaz, Zaqafqaziya, Qərbi Ukrayna	Dərisi orta ölçüdə, tükü uzun, yumşaq və sıx, rəngi bozumtul qonur və belində tünd zolağı olur; bəzən üstündə köndələn zolaqlar olur; quyruğu bədəninin 1/3-1/2 uzunluğunda olur.
v) amur pişiyi	Ussuriya	Dərisi orta ölçüdə, tükü uzun və yumşaq, belinin və böyürlərinin rəngi qızartaq-qonur və üstündə tünd xalları olur; qarnının altı qızartaq, həm də daha tünd kürən xallı olur.
q) çöl pişiyi	Qazaxıstan, Orta Asiya	Dərisi orta ölçüdə, tükü qısa, lakin sıx və yumşaq olur, belinin və böyürlərinin rəngi boz və ya sarımtıl boz və üstündə tünd ləkələri olur: qarnının altı ağımtıl və səpkili, quyruğu uzun olur.
ğ) qamışlıq pişiyi	Orta asiya, Dağıstan,	Dərisi böyük, tükü uzun, nisbətən seyrək və

	Azərbaycan	cod, rəngi sarımtıl-boz və ya bozumtulqonur olur; beli uzununu bir zolaq gedir; xalı olmur.
--	------------	---

İtlər qrupu. Bu qrupa bir sıra böyük və ya orta boyda xəzli heyvan növləri daxildir. Bunların tükü uzun və sıx olur, tükləri tiftiyini örtür, bel hissəsinin tükü qarımaltı hissəsindən sıx və uzun, quyruğuuzun və tüklü olur. Quyruğunun dibində tükü nisbətən qısa olur və ona görə də buğum əmələ gəlir.

İtlər qrupuna mənsub olan növlər cədvəl 4-də göstərilmişdir.

Cədvəl 4.

İtlər qrupuna mənsub heyvan dərilərinin xarakteristikası.

Xəzli heyvanların növü	Yaşadığı rayonlar	Dərisinin xarakteristikası
Qurd	MDB-nin bütün ərazisi	Dərisi böyük olur, tükü müxtəlif, yəni ya xeyli sıx və açıq boz rəngdə, yaxud qısa, cod, seyrək və qızartaq boz olur.
Çaqqal	Qafqaz, Orta Asiya	Dərisi qurd dərisinə bənzəyir, lakin nisbətən xırda, pəncəsi nazik və tükü seyrək olur.
Ağ Şimal tülkü	MDB-nin Tundura hissəsi və Şimal Buzlu okeanındakı adalar	Dərisi orta ölçüdə, tükü xüsusi ilə sıx, yumşaq, uzun və ipək kimi olur; qış dərisinin rəngi tam ağ olur.
Mavi Şimal tülkü	Tundra və Şimal Buzlu okeanındakı adalar	Dərisi rənginə görə ağ Şimal tülkü dərisindən seçilir; tükünün rəngi açıq mavidən başlamış tünd qəhvəyi və tünd mavi rəngə qədər çalır.
Cənubi Sibir tülkü	Qafqazın şimal şərq hissəsi, Qazaxıstan, Orta Asiya, Zabaykalye	Dərisi xırda, tükü olduqca yumşaq və sıx, rəngi açıq gümüşü, yaxud tutqun bozumtul olur.
Tülkələr a) adi tülkü	MDB-nin bütün ərazisi	Dərisi orta ölçüdə, şimal cinslərinin tükü yumşaq, cənub cinslərinin ki isə cod kimi olur, rəngi şux kürən, kürən, sarı, yaxud boz, quyruğu tüklü olur.

b) döşüboz tülkü	əksəriyyətlə Sibir və MDB-nin Avropa hissəsinin şimal rayonları	Dərisi adi tülkələrin dərisindən döşünün, qarınaltı hissəsinin, pəncələrinin və başının tünd boz olması ilə fərqlənir, dərisinin çiyn hissəsində bozuntul xaç çəkilmiş olur.
v) xaçlı tülkü	Əksəriyyətcə Sibir və MDB-nin Avropa hissəsinin şimal rayonları	Dərisinin rəngi daha tünd olur, çiynində qara, yaxud qara qonur xaç şəkli olur, bunların dərisi döşüboz tülkələrin dərisindən qiymətlidir.
q) qara-qonur tülkü	Sibir və Uzaq Şərqi şimal meşələri	Dərisi qara-qonur, yaxud tünd qonur olur və tülkələrinin arasında gümüşü rəngli tülklər olur, qulağının dibində azca kürən tülklərə rast gəlinir.
ğ) gümüşü-qara tülkü	Müəyyən təsərrüfatlarda bəslənir	Dərisi tamamilə qara, yaxud qara-qonur tülklə örtülmüş olur; qulaqlarının arasında az-çox gümüşü uzun tülklər olur. Quyuğunun ucu ağ, ağız hissəsində, boynunda və qarınaltında ağ tülklər olur.
d) ağ qızıl rəngli tülkü	Müəyyən təsərrüfatlarda bəslənir	Tülkü əsasən bozuntul polad rəngində olur və bir qədər mavi rəngə çalır, belinin ortasında tünd zolaq olur, bunları bəzi növlərinin ağzı ağ olur.
e) qar rəngli tülkü	Müəyyən təsərrüfatlarda bəslənir	Tülkü ağ, ağzında, qulaqlarında, pəncələrində qara xallar və belinin ortasında zolaq və quyuğunun dibində xal olur.

Ayı qrupu. Bu qrupa ancaq iki növ xəzli ayı cinsləri aiddir. Onların dərisi çox böyükdür. Yaşlıların dərisinin uzunluğu 1,5-2 m, tülkü sıx, uzun və cod, quyuğu çox qısa və tülklərin arasında itmiş olur.

Ayı qrupuna mənsub olan dərilərin xarakteristikası cədvəl 5-də göstərilmişdir.

Cədvəl 5.

Ayı qrupu dərilərin xarakteristikası.

Xəzli heyvanların növü	Yaşadığı rayonlar	Dərisinin xarakteristikası
------------------------	-------------------	----------------------------

Şimal ayısı (ağ ayı)	Üzən buzlar və Şimal buzlu okean sahilləri	Dərisi çox böyük, tükü uzun, cod, sırf ağ yaxud krem rəngində olur, bunlardan xələcə və müqəvvə düzəldilir.
Boz ayı	MDB-nin bütün meşə zonası, Qafqaz, Orta Asiya	Dərisi çox böyük, tükü uzun, cod, rəngi isə açıq qəhvəyidən başlamış tünd qəhvəyi rəngə qədər çalır, xələcə və müqəvvə hazırlanır.

Dovşan qrupu. Bu qrupa dörd növ dovşan dərisi aiddir. Bunların dərisi orta ölçüdə, tükü xeyli uzun, sıx və yumşaq olur. Bunların dərisinin alt qatı çox nazik, quyruğu xırda olur.

Dovşan qrupuna mənsub olan heyvanların dərilərinin xarakteristikası cədvəl 6-da göstərilmişdir.

Cədvəl 6.

Dovşan dərilərinin xarakteristikası.

Xəzli heyvanların növü	Yaşadığı rayonlar	Dərisinin xarakteristikası
Ağ dovşan	MDB-nin şimal meşələri və meşə çöl zonaları	Dərisi orta ölçüdə, tükü çox sıx, uzun, yumşaq və ağappaq olur, hamar və qıvrımsız olur.
Boz dovşan	MDB-nin Avropa hissəsi	Dərisi orta ölçüdə, tükü ağ dovşanındakından seyrək və azacıq qıvrım, qəhvəyi torpaq rəngində, quyruğunun üstündə qara xalı olur, bunlar əksəriyyətcə əla keyfiyyətli keçə alınması üçün istifadə edilir.
Səhra dovşanı	Zabaykalye, Orta Asiya, Cənubi Qazaxıstan, Uzaq Şərq	Dərisi nisbətən xırda, tükü qısa, açıq külək rəngində və zəif görünən qara qılları olur.

Dələ qrupu. Dələ qrupuna dələ özü, burunduk və şimal dələsi daxildir. Xəz ovçuluğunda dələ əsas növ hesab edilir. Xəz tədarükündə birinci yeri tutur. Bu heyvanların dərisi xırda, quyruğu uzun, dələninki isə çox kolpan olur.

Bunların xarakteristikası cədvəl 7-də göstərilmişdir.

Cədvəl 7.

Dələ qrupu heyvan dərilərinin xarakteristikası.

Xəzli heyvanların növü	Yaşadığı rayonlar	Dərisinin xarakteristikası
Dələ	MDB-nin bütün meşə zonası	Dərisi xırda, tükü sıx, yumuşaq və orta uzunluqda olur, belinin rəngi açıq bozdan tutmuş tünd boz rəngə qədər çalır, bəzən belinin tükü qızartdaq və belində qırmızı zolağı olur. Quyruğu uzun və kolpan olur.
Şimali dələsi	MDB-nin şimal meşələri qurşağı	Dərisi xırda, tükü yumuşaq, orta uzunluqda və gümüşü rəngdə, dərisinin dal üzü nazik və davamsız olur.
Burunduk	MDB-nin Avropa hissəsinin Şimal-Şərq rayonları, Sibir	Dərisi çox xırda, tükü qısa, seyrək və əksəriyyətcə sarı-qızartaq, dərisində beş qara zolaq olur.

Yaz mövsümlü xəz yarımfabrikatlarının xarakteristikası.

Yazda xəz verən heyvanlar qrupuna marmot, xırda gəmiricilər, müşk siçanı, qunduz, su siçanı və köstəbək cinsləri daxildir.

Marmot qrupu. Bu qrupa hər növ marmotun, çöl siçanları və sünbülqıranların xəzi daxildir. Bunların dərisi orta, yaxud xırda, tükü əksəriyyətcə qısa, xeyli seyrək və cədvəl 8-də verilir.

Cədvəl 8.

Marmot qrupu heyvan dərilərinin xarakteristikası

Xəzli heyvanların növü	Yaşadığı rayonlar	Dərisinin xarakteristikası
Marmot	MDB-nin Avropa hissəsinin çölləri, Şimali Qazaxıstanda və Zabaykalye düzənlikləri	Düzəngah səhralarda yaşayanların orta ölçüsü, tükü elastik və nisbətən qısa, qılları 3 sm-ə qədər, sarımtıl torpaq və kül rəngində olur.
Çöl siçanı	Orta Asiya dağları, Şimali, zabaykalye, Pribaykalye, Altay, Anadır çayı, Kamçatka.	Dərisi yüksək dağ çəmənələrində olan marmot dərisinə bənzəyir, tükü yumşaq, sıx, uzun qılları 4 sm-dən uzun, rəngi qızartdaq tutmuş külək rənginə qədər çalır, bəzən çox tünd qara qonur qılları olur.
Çöl sünbülqıranı	Zavolje, Qazaxıstan, Orta Asiya	Dərisi digər sünbülqıran növlərinə nisbətən böyük, tükü nisbətən uzun, sıx, yeknəsək, sarımtıl torpaq rəngində, belində isə tünd qıllar olur.

Xırda gəmiricilər qrupu. Xırda gəmiricilər qrupuna bir sıra xırda gəmirici növləri və əsas etibarilə kənd təsərrüfat zərərvericiləri daxildir. Bunların çoxunun dərisinin keyfiyyəti aşağı olur, dəriləri xırda, tükü isə seyrək və qısa olur.

Xırda gəmiricilərin qısa xarakteristikası cədvəl 9-da verilir.

Cədvəl 9.

Xırda gəmiricilər qrupu heyvan dərilərinin xarakteristikası.

Xəzli heyvanların növü	Yaşadığı rayonlar	Dərisinin xarakteristikası
Su siçovulu	Uzaq Şərqdən, Orta asiyadan və Qazaxıstanın səhralarından başqa MDB-nin bütün ərazisi	Dərisi xırda, tükü sıx, yumşaq və nisbətən uzun, rəngi qonur və dərisinin dalı çox nazik və davamsız olur.

Anbar siçovulu	Hər yerdə	Dərisi çoxda böyük olmur, tükü orta uzunluqda, nisbətən sıx və yumşaq, belinin rəngi əsas etibarilə qızartdaq boz, qarnının altı qara, hər böyründə iki iri ağ xal olur.
Sokor	Altay, Zabaykalye, Primorye, Amur çayı boyu	Dərisi xırda, tükü nazik, tiftik kimi yumşaq və sıx, kül rəngində və gümüşü bozumtul olur.
Kor siçan	MDB-nin Avropa hissəsinin çöl və meşə çöl rayonları, Qafqaz	Dərisi xırda, tükü qısa, seyrəktəhər, rəngi boz kül rəngində olur.
ərəb dovşanı	MDB-nin meşə-çöl və çöllükləri, Qazaxıstan, Sibir	Bunların dərisi xırda, tükü qısa, seyrəktəhər və yumşaq, rəngi sarımtıl boz qarnının altı boz olur.
Ağac siçanı	Qafqaz, MDB-nin Avropa hissəsinin cənub tərəfləri	Dərisi xırda, tükü qısa, sıx və yumşaq, rəngi bozumtul və qarnının altı ağ olur.
Şimal gəmiricisi	Orta Asiyanın dağlıq rayonları, Qazaxıstan və Sibir, Volqa boyu Yakutiya	Bunların dərisi xırda, tükü xeyli kolpan, sıx və ya boz, dərisinin dal üzü çox nazik və davamsız olur.

Müşksiçanı qrupu. Bu qrup tək-cə müşksiçanından ibarətdir. Bu heyvan MDB-nin bir çox rayonlarında iqlimləşdirilmişdir. Müşksiçanı suda və quruda yaşayan heyvan cinsi olub dərisinin keyfiyyəti yüksək olur. Dərisi orta boyda, tükü orta uzunluqda, ost tükləri xeyli yumşaq, tiftiyi qalın, rəngi tünd və qonur qəhvəyi olur. Bunlardan çox vaxt dəniz pişiyinə bənzəyən xəzlər hazırlayırlar.

Qunduz qrupu. Bu fəsiləyə çay qunduzu və iqlimləşdirilmiş Cənubi Amerika qunduzu daxildir.

Çayqunduzu əsrin əvvəllərindən xeyli qabaq qırılmışdır, hal hazırda isə onu ovlamaq qadağan edilmiş və onlar MDB-nin bir çox rayonlarına köçürülmüşdür. Çayqunduzunun və Amerika qunduzunun xarakteristikası cədvəl 10 da göstərilmişdir.

Cədvəl 10.

Qunduz dərilərinin xarakteristikası.

Xəzli heyvanların növü	Yaşadığı rayonlar	Dərisinin xarakteristikası
çayqunduzu	Dnəpir çayı hövzəsi, voronej vilayəti, konda və Sosva çayları hövzəsi, Yenisey çayının yuxarıları	Dərisi xeyli böyük olur, tükü uzun, cod, parlaq qıllarla çox tiftikdən ibarət olur, rəngi tünd qəhvəyi olur.
Adi qunduz	Zaqafqaziyada və Kubanda iqlimləşdirilmişdir, fermalarda bəslənir.	Dərisi xeyli böyük, tükü çox uzun və cod qıllarla hamar, sıx və yumşaq tiftikdən ibarət olur, tiftiyinin rəngi bozumtul qəhvəyi olur.

Su siçanı qrupu. Bu qrupa təkcə su siçanı daxildir. Bunlar Don, Volqa və Ural çayları hövzələrində məskən salmışdır. Dərisi xırda, tükü çox sıx, orta uzunluqda və yumşaq, beli tünd şabalıd rəngində və qarnının altı ağ olur.

Köstəbək qrupu. Bu qrupa köstəbək daxildir. MDB-də bir neçə köstəbək növləri rast gəlir. Bunlar MDB-nin Avropa hissəsində, Qafqazda, Sibirdə (Iena çayı və Baykal gölü), Amur çayı boyunca və Primoriyada yayılmışdır. Köstəbəyin dərisi xırda, tükü bir havada, qısa, çox sıx olur və məxmərə bənzəyir, rəngi qara, yaxud boz qonur olur.

Dəniz heyvanı dərilərinin xarakteristikası.

Dəniz heyvanlarının dəriləri cədvəl 11-də göstərilmişdir.

Dəniz heyvanları dərilərinin xarakteristikası.

əmtəə qrupu	Dəniz heyvanı növləri	Hansı heyvanların dərisi
Dəniz pişiyi cinsi	1 dəniz pişiyi 2. Belyuk 3. xoxluşa 4. serka 5. nerpa	Dəniz pişiyi 15 günlüyə qədər suiti 1 aylığa qədər suiti 1 yaşa qədər suiti Yaşlı suiti

1.3.Qadın xəz geyimlərinin keyfiyyətini formalaşdıran amillər.

Qadın xəz geyimlərinin keyfiyyətini formalaşdıran amillərə xəzçilik istehsalının əsas prosesləri və xəz məmulatlarının istehsalı daxildir.

Xəzçilik istehsalında proseslər çoxdur. Bu proseslərin miqdarı və ardıcılığı xammalın və hazırlanan məmulatın növündən asılıdır. Bəzi hallarda proseslərin bir neçəsi birgələşdirilir, yaxud tamamilə ləğv edilir, digər hallarda isə əksinə, proseslərin miqdarı çoxalır. Aşağıda əsas proseslər göstərilir.

Dərinin açılması və biçilməsi. Xəzçilik istehsalında dərilər ya lülə, yaxud açılmış halda gəlir.

Bəzi növlərin lülə dəriləri aradan kəsilib açılır. Çox vaxt dəri qarınaltı hissəsinin orta xəttindən ayrılır. Rusiyada su siçanı və qunduz dəriləri belindən ayrılıb arası açılır. Dovşan dərisini açanda qarınaltı hissəsi kəsilib çıxarılır.

Bəzi dərilər bütöv halda istifadə edilir. Dərilərin çoxundan isə ülgüc ilə parçalar kəsilir. Belə hallarda dərinin qismən qarınaltı hissəsi, pəncələri, başı, quyruğu və s. hissələri kəsilir və beləliklə də dəri müəyyən ölçüyə salınır. Ayrı-ayrı sahələrin tükü çox müxtəlif olan dərilər hissə-hissə doğranmalı olur.

Kəsmə və yamaq salma. Emal edilmiş dərilərdə çox vaxt keçəl yerlər, sürtük yerlər, deşik və s. nöqsanlar olur. Belə hallarda nöqsanlı yerləri kəsib çıxarmaq və bu yerləri tikmək lazım gəlir. Bəzən dərinin ayrı-ayrı nöqsanlı yerləri kəsilib atılaraq əvəzinə başqa dərilərdən yamaq salınır. Yamaq dərinin üz tərəfi ümumi sahəsindən fərqlənməməlidir. Kəsik yerlər ya dəriçilik maşınlarında yxud da əl ilə tikilir. Bu əməliyyata calama deyilir.

Dərinin isladılması. Nöqsanları kəsilib tikildikdən sonra dəri düzəldilməli və hamarlandırılmalıdır. Bu məqsədlə dərinin üzünə su çiləyir və ya fırça ilə su vururlar.

Dərinin dartılması. İsladılmış dəri dartışdırılıb gələcək təyinatına müvafiq müəyyən bir formaya salınmalıdır. Dəri isladıldıqda tükləri islanmış və qurudulduqda tükləri yapışmış və əzilmiş olarsa, onu daramaq lazımdır. Bunun üçün xüsusi metal daraqlardan istifadə olunur.

Dərinin ölçüsünə və rənginə görə seçilməsi. Məmulat hazırlamaq üçün qabaqca dərilər ölçüsünə, tükünün uzunluğuna, qalınlığına, külünə və rənginə görə sortlaşdırılır. Bu əməliyyatın böyük əhəmiyyəti vardır. Çünki o hər məmulat üçün müvafiq olan dərilərin seçilməsini asanlaşdırır.

Dərilərin dəst-dəst yığılması. Dərilərin dəst-dəst yığılması əhəmiyyətli əməliyyatlardan biridir. Bu əməliyyat, hər bir məmulata lazım olan miqdarda müvafiq dərilərin ayrılmasından ibarətdir. Dərilərin dəst-dəst ayırarkən onların tükünün kolpanlığı, rəngi və sair xassələri nəzərə alınmalıdır. Dəriləri dəst-dəst ayırarkən onların sahəsinin yararlı hissəsindən istifadə edilməsi, dərinin düzgün dartılıb düzəldilməsi, dərinin quruduqdan sonra yığılması, isladılmasının dartılıb düzəldilməsinə olan təsiri məsələlərinin və s. bu kimi şərtlərin əhəmiyyəti nəzərə alınmalıdır.

Dərilər dəst-dəst ayrıldıqdan sonra hər məmulatın ülgüsünün üstünə döşənilib quraşdırılır. Ülgülər kartondan, fanerdən və s. materiallardan düzəldilir və məmulatın formasında olur. Hər bir dəri və məmulat üçün özünə məxsus quraşdırma qaydası təyin edilmişdir. Bu qaydalar dəri yarımfabrikatlarının səmərəli istifadə edilməsini təmin edir. I sort dərinin keyfiyyətə ən yaxşı yerləri adətən məmulatın ən görünən yerlərinə salınır.

Dərinin biçilməsi. Dərilər quraşdırılıb yığıldıqdan sonra hər bir dəri tək-tək ölçülüb kəsilməlidir. Bu əməliyyata dərinin biçilməsi deyilir. Dərilər aşağıdakı məqsədlər üçün biçilir.

Dərinin kənarlarının kəsilib düzəldilərək tikilmək üçün müəyyən formaya salınması.

Dərilərin bişilməsi, yəni kəsilib bir dəridən iki və ya daha çox məmulat hasil edilməsi, yaxud iki və ya daha çox dəridən bir məmulat hasil edilməsi. Dərilər, xüsusi ülgülərlə əl ilə kəsilir.

Dərinin kəsilməsi. Bişildikdən sonra dərilər xüsusi dəriçilik maşınlarında yaxud əl ilə tikilir. Tikilərkən tüklər yaxşı sığallanmalıdır ki, tikişə və dərinin altına düşməsin. Sapların rəngi tükün rənginə düşməlidir. Tikildikdən sonra tikiş xətləri çərməki ilə döyülüb düzəldilməlidir.

Hazırlıq əməliyyatı. Dərinin üzərində icra edilmiş bütün qabaqcıl əməliyyatların yoxlanmasına və nöqsanların düzəldilməsinə hazırlıq əməliyyatı deyilir.

Dərinin isladılması. Yoxlandıqdan və nöqsanları düzəldikdən sonra məmulata şpris və ya fırça ilə su çilənir. Bunda məqsəd dərinin dartılıb uzadılmasıdır.

Dərinin dartılıb düzəldilməsi. Dəri nə qədər dartılıb bişilmiş olsa da, dartılıb düzəldilməlidir. Bu əməliyyat əl ilə yaxud mismaralamaqla icra edilir.

Qurutma. Dartılıb düzəldilmiş məmulat qurudulub artıq rütubəti çıxmalıdır. Bunlar xüsusi quruducu cihazlarda 1-2 saat 40⁰C temperaturda qurudulur. Məmulat tam quruduqdan sonra lövhədən çıxarılıb arayışlanmağa göndərilir.

Yamama. Məmulat düzəldildiyi və arayışlandığı zaman zədələr yenidən yamanır. Bununla bərabər əvvəl gözdən qaçıb qalan nöqsanlarda düzəldilməlidir.

Darama. Düzəldildiyi və qurudulduğu zaman tüklər əzilib öz görünüşünü itirmiş olur. Ona görə də yamandığı zaman dərinin tükü azacıq isladılıb daranır. Darandıqdan sonra məmulat yenə qurudulur.

Məmulatın kənarlarının kəsilməsi. Bütün yuxarıda göstərilən əməliyyatdan sonra məmulat öz ülgüsünə müvafiq gəlməyə bilər; bundan başqa məmulatın qıraqlarında mismar yerləri qalır. Buna görə xəz zolaqlarından başqa bütün məmulatların kənarları ülgü ilə kəsilib düzəldilməlidir.

Məmulatın dəst-dəst yığılması. Bütün əməliyyatlar qurtardıqdan sonra məmulat keyfiyyətinə, rənginə, ölçüsünə və kilpanlığına görə dəst-dəst yığılır, məsələn boyunluq qol köbəsi ilə, xəz parçaları bir-bir ilə uyğunlaşdırılır.

Məmulat arayışlandıqdan sonra hazır olur. Məmulatın arayışlanması dərinin nəhdinin övkələnməsindən, tükünün təmizlənməsindən, nöqsanların düzəldilməsindən və s. ibarətdir. Bundan sonra məmulat yoxlanılır. Nöqsanlı məmulat düzəldilmək üçün istehsalata qaytarılır, qalanları isə anbara göndərilir. Orada məmulat sortlara ayrılır və damğalanır; damğada fabrikin adı, məmulatın sortu və qiyməti göstərilir.

Xəz məmulatları istehsalının əsasları.

Xəz geyimlərinin istahsal texnologiyası onun modelləşdirilmə mərhələsi ilə başlanır. Xəz geyimlərinin modelləşdirilməsi parçadan olan üst geyimlərində olduğu kimi, ilkin nümunənin hazırlanması və onun bədii şurada müzakirə edilməsi kimi başa düşülür. Xəz məmulatlarının modelləşdirilməsinin özünə məxsus xüsusiyyətləri vardır. Belə ki, bunların modası ancaq geyimdə və ya fasonun və yaxud da istifadə olunan yarımfabrikatların növünün dəyişdirilməsi hesabına baş verir.

Adətən kişi xəz geyimlərindən fərqli olaraq, qadın xəz geyimlərinin modası tez dəyişən olur. Hazırkı halda xəz geyimlərinin modasının dəyişməsinə əsas istiqamətləri sırasına formanın sadəliyi, modaya qoyulan ümumi tələblər, məmulatın təyinatı, istifadə olunan xəz-dəri yarımfabrikatlarının geyimi üçün qiymətinə uyğunluğu, istehlak xassələrindən asılı olaraq yarımfabrikatın istifadə edilməsi imkanı və s. aiddir. Bununla yanaşı, modelləşdirmə zamanı iri ölçülü detallardan, o cümlədən böyük sahəli boyunluqdadn, geniş kəmərlərdən və manjetlərdən imtina edilməsi də çox əhəmiyyətlidir. Hazırlanmış geyim modeli gözəl, yığcam, geyilmə ərəfəsində tam rahatlığı təmin etməlidir.

Qadın xəz geyimləri istehsalında kamçatka qunduzu və canavar dərisindən başqa, qalan xəz- dəri yarımfabrikatları tətbiq olunur.

Son illərdə təcrübə göstərir ki, bir neçə ölkələrdə qısa tük təbəqəsinə malik olan xəzlər daha çox modalı sayılır. Xüsusilə samur xəzindən olan geyimlər bu sahədə böyük üstünlüyə malikdir. Qara rəngli qaragül xəzi və pişik xəzinə oxşadılmış yarımfabrikatlara həmişə böyük tələbat olmuşdur.

Müxtəlif xəz geyimləri istehsal edilərkən onların ya boyunluğu, yaxud da manjeti başqa xəzdən də ola bilər. Belə halda seçilmiş xəzləri yarımfabrikatları bütün əlamətlərinə görə bir-birini harmonik qatydada tamamlamalıdır. Geyimlərin modelləşdirilməsində yarımfabrikatların hansı istiqamətlərdə yerləşdirilməsinin də xüsusi əhəmiyyəti vardır.

Xəzçilik və tikişçilik istehsal üsulları ilə xəz geyimlərinin hazırlanması prosesinin əsaslarına: xammalına sortlaşdırılması; emal edilmiş dərilərin seçilməsi; dərilərin düzəldilməsi və sərilməsi; dərilərin məmulat üçün üst-üstə yığılması; mövcud nöqsanların aradan qaldırılması və dərilərdən detalların biçilməsi; biçilmiş detalların tikilməsi; düzəldilməsi və bərkidilməsi; seçilmiş parça materiallarının hazırlanması və biçilməsi; biçilmiş detalların yığılması; astarlıq və aralıq detallarının yerləşdirilməsi ilə məmulatın hazır vəziyyətə salınması daxildir.

Dərilərin sərilməsi və doğranması. Adətən xəzçilik yolu ilə geyimlərin istehsalı zamanı emal edilmiş xəz-dəri yarımfabrikatları, ya boru və yaxud qat halında olur. Bəzi növləri, məsələn, tülkü, samur dəriləri boru halında emal edilməklə bunlar əsasən dairəvi formalı qorjet, istehsalına sərf edilir. Digərləri isə məlumat istehsalına başlamazdan əvvəl boru halında olduqda dərinin zirvəsi və kəlləsi boyunca kəsib təbəqə halına salırlar. Emal edilmiş dərilər kəsilib təbəqə halına salındıqda o, yaxşı düzəldilə bilər. Gön qatı bəzi maddələrlə azacıqda olsa, nəmləşdirilərkən ona daha yaxşı plastik xassə vermək mümkündür.

Nəmləşdirmə prosesindən keçirilmiş dərilər düzəldilir, daha doğrusu dartılır, nəticədə dərinin sahəsi genişlənir və ona müəyyən forma verilir. Adətən emal edilmiş xəz-dəri yarımfabrikatlarını müxtəlif istiqamətlərdə dartırlar. Mütəxəssislərin fikrinə görə qaragül və merluşqa dəriləri eni boyunca dartıldıqda onun tük qatının qıvrımlığı daha yaxşı görkəm alır.

Dərilərin dartılması lazımi istehlak xassələrinə malik olan xəz məmulatları istehsal edilməsinə imkan verir. Lakin dərilərin həddən çox dartılıb genişləndirilməsinə də yol vermək olmaz. Çünki, belə hal da tük qatının sıxlığı azalır

və o aşağı sortda keçirilir. İri dəriləri adətən rəflərdə və yaxud da ağac lövhələrə sərməklə sahəsini düzləndirirlər. Bunun üçün dərilərin qıraqlarından sıxaclar vasitəsilə bərkidib sonra gön qatının qurudulması üçün onu quruducu şkaflarda saxlayırlar. Dərilərin sahəsinin düzləndirilməsi ərəfəsində tikiş yerləri, qeyri-bərabər səthlər və qırışlar da ütülənib düzəldilir. Bu əməliyyatlar başa çatdıqdan sonra dərilər bir daha yenidən rənginə, rəng çalarlığına, tük örtüyünün sıxlığına və ölçülərinə görə sortlaşdırılırlar. Dərilərin məmulat üçün seçilməsi və yığılması dedikdə, eyni əmtəə keyfiyyət göstəricilərinə görə məmulat üçün seçilib toplanması kimi başa düşülür. Daha dəqiq istehsalat sortlaşdırılması yarımfabrikatların tük örtüyünün sıxlığında, rəng çalarlığında, hündürlüyündə o qədər də kənarlaşmalar aşkar edilmədiyindən əməliyyatı icra edənə çoxlu sayda dərilər verilir ki, məmulat üçün qatının sıxlığına, rənginə və rəng çalarlığına, hündürlüyünə görə uyğun gələn dərilər seçilə bilsin. Dərilərin seçilib toplanmasında məmulatın detallarına əsaslanan ülgülərdən də istifadə edilməlidir.

Seçilib ayrılmış dərilərdə nöqsanlar xəz fabriklərində o vaxt aradan qaldırılır ki, xəz-dəri yarımfabrikatları emal edilərkən bu nöqsanlar yox edilməyib. Nöqsanlar yox edilib yerləri tikildikdən sonra yarımfabrikatların tük təbəqəsində dəyişiklik hiss edilməlidir. Bunun üçün müxtəlif üsullardan, yəni “balığa” oxşar kəsilmə, kvadrat formalı kəsilib dartılma, paz şəkilli kəsilmə kimi üsullardan istifadə olunur.

Yarımfabrikatlarda mövcud nöqsanlar aradan götürüldükdən sonra onlar məmulatın biçilmə prosesinə hazırlanır. Əksəriyyət xəzlər dəriləri bir-birinə birləşdirilərkən bütöv dəri yığınının vəziyyətinə salınır. Detalların biçilməsi üçün müxtəlif üsullardan istifadə edilir. Ən çox yayılmış sadə üsul ülgülərdən istifadə etməklə seçilmiş dərilərdən geyimin detallarının biçilməsi hesab edilir. Hətta xırda xəz dərilərindən detallar şablon formalı ülgülərdən istifadə etməklə biçilir. Lakin mürəkkəb formalı geyimlərin hazırlanmasında da dərilərin xarici görünüşünü dəyişməklə istənilən detalları yenə də ülgülər vasitəsilə doğrayırlar.

Xəz biçimlərinin tikilməsi, düzəldilməsi və bəzəndirilməsi. Biçilmiş detallar xüsusi təyinatlı tikiş maşınlarında sap tikiş vasitəsilə bir-birinə birləşdirilir. Bunun üçün ən çox 10-A sinifli maşınlarından istifadə olunur. Burada yaradılan tikiş addımlarının uzunluğu 1-3 mm, hündürlüyü isə 2,5 mm-ə bərabərdir. Seçilmiş sapların nömrəsi yarımfabrikatların gön qatının qalınlığından asılıdır. Bəzi qoyun xəzindən olan detallar birləşdirilərkən qarışı və kobud xəttlər alındığından həmin izlər xüsusi tərkibli məhlulla isladılır, dartılır və ülgülərin ölçüsünə salınır. Bunun üçün xüsusi ölçülü çərçivələrdən istifadə edib onun kənarlarından ya bərkidici və yaxud da xırda mıxla bərkidib ölçüsünü bərpa edirlər.

Parça materiallarının seçilməsi və biçilməyə hazırlanması. Bunun üçün parçanın eni, lif tərkibi, artikulu, toxunma növü, rəngi və s. əlamətləri nəzərə alınmaqla məmulatın müvafiq parça materialı seçilir. Parçalar üst-üstə səridikdən sonra ülgülər parçanın üzərində yerləşdirilib təbəşir ilə işarələnib maşının köməyi ilə biçilir. Xırda detallar lent formalı biçici maşınlarla biçilir. Sonra istilikverici detalların hazırlanması prosesi başlanır. Bu məqsədlə 2 qat cuna götürülür və onun arasına pambıq təbəqəsi sərilir. Maşın vasitəsilə istənilən forma biçilir. Məmulatın dəstləşdirilməsi xüsusi sexlərdə yerinə yetirilir.

Biçilmiş detalların, astarlıq və aralıq detallarının məmulat halında yığılması. Bütün biçilmiş xəz detallarının pambıq parçadan biçilmiş müvafiq detalları gön təbəqəsinə köklənir. Astarlıq materialı xəz detallarının gön qatının qalınlığının yarısına qədər sırtına biler. Bu məqsədlə CM-2 markalı sırtıq əmələ gətirici tikiş maşınlarından istifadə edilir. Xırda ölçülü detallarda vurulmuş sırtıq xəttləri arasındakı məsafə 9-12 sm və iri ölçülü olanlarda isə 12-16 sm aralı məsafəyə malik olmalıdır. Astarlıq materialı tikildikdən sonra parçanın kənarları kəsilib artılarkən 1 sm artıq yer saxlanılır ki, sonradan onu gön qatına doğru qatlayıb 2 tərəfli tikişlə xəz detalına bərkitmək mümkün olsun. Son zamanlar bu əməliyyat aypışdırma üsulu ilə yerinə yetirilir. Hətta xırda ölçülü yarımfabrikatlardan biçilmiş detalların astarlıq parça materialına yapışqanla yapışdırılması məsləhət görülür.

Qadın paltolarının istehsalında xəz təbəqəsinin astarlıq materialı ilə birləşdirilməsi ya əllə və yaxud da maşın üsulu ilə başa çatdırılır. Adətən bu mərhələdə əl üsulu qiymətli xəz növlərindən məmulat istehsalında istifadə edilir. Lakin kütləvi istehsal prosesində bu əməliyyatlar maşınla yerinə yetirilir. Astarlıq materiallarının keyfiyyəti xəz yarımfabrikatlarının keyfiyyətinə mütləq uyğunlaşdırılmalıdır. Daha qiymətli olanların astarlığı üçün krepdeşin, krep-sətin, habelə təbii və süni ipək parçaları tətbiq edilir. Geyimlərin daxili cibləri və satarlıq üçün seçilən parça materiallarından olmalıdır. Məmulatın forma və fasonlarından asılı olaraq ya gizli, yaxud da iki tərəfli ilgək qoyulur.

Məmulat hazır olduqdan sonra son arayışlandırma prosesindən keçirilir. Yəni xəz örtüyü və astarlığı təmizlənir. Təmizlənmə zamanı artıq qalmış sapın ucları kəsilib atılır, ya əllə və yaxuda şotkalı maşınlar vasitəsilə üz və astar tərəfindən təmizlənir. Astar tərəfindən elektrik ütüsü ilə ütülənir. Bunu həm də 70⁰C-li buxarlı şəraitdə emal etməklə də həyata keçirilir. Tikiş yerlərində tük qatının qeyri-bətabər hündürlüyü qayçı vasitəsilə doğranıb bərabərləşdirilir. Doğranmış və qopmuş tüklərdən məmulatın təmizlənməsi xüsusi maşınlarda çırpılma yolu ilə başa çatdırılır. Bu prosesdən sonra məmulat TNŞ işçiləri tərəfindən keyfiyyətə sortlaşdırılması mərhələsinə verilir.

1.4. Qadın xəz geyimlərinin keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi metodları

Xəz məmulatlarının keyfiyyətinin qiymətləndirilməsində laboratoriya üsulundan istifadə olunur. Buraya mikroskopla tükün quruluşunun, tük örtüyünün kolpanlığının, tük örtüyünün, tükün dartılmağa qarşı davamlılığının, tük örtüyünün əzilməsinin, upruqluğunun, nəhdinin qalınlığının, xəzin nəhd hissəsinin hiqroskopikliyiinin təyini daxildir.

Tük örtüyünün kolpanlığının təyini. Bunu vahid sahədə yerləşmiş bütün kateqoriya tüklərin sayının miqdarını hesablama metodu ilə edirlər.

Bəzən nümunədən kəsilmiş vahid ölçülü, tük örtüyünün çəkilməsindən istifadə olunur. Amma bu metod bəzi nöqsanlara malik olduğu üçün onun tətbiqini məhdudlaşdırır. Kolpanlıq haqqında RQ-4 cihazında alınmış tük örtüyünün kütləsinə əsasən təsəvvür əldə etmək olar.

Tük örtüyünün kolpanlığını təyin edən zaman hazırlanmış tük dəstəsindən pinsetlə bir-bir tük qoparılır, sayılır və üzəri qliserinli şüşə üzərində qoyulur.

Bütün istiqamət tüklərini sayıb qurtardıqdan sonra qıl tükləri sayılır.

Tiftik tükləri kiçik olduğundan onları saymaq çətinlik törədir. Belə halda dəstə sapla bağlanır və üzəri qliserinli şüşə üzərinə qoyulur. Sonra toxuculuq iynəsinin köməyi ilə ayrılır və sayılır.

Asan olmaq üçün tiftik tüklərini yüz-yüz sayır və iynə ilə onlar burulur. 0,25 sm² sahədə olan tiftik tükü sayılır və 0 yazıb, 1 sm²-a da aid edilir.

Tük örtüyü “kütlə”-sinin təyini. Tük örtüyü kütləsi vahid sahədə yerləşən xəz-dəri yarımfabrikatları ilə ölçülür: bir zamanda nəticəni əldə etmək üçün qalvonometrik şkalası şərti olaraq bölünür və vahid şərti göstəricilərlə hesablanır. Tük örtüyü kütləsi göstəricisi kompleks sayılır və onun qiyməti nəinki vahid sahədə

yerləşən tüklərin sayı ilə, həm də tükün strukturu, nazikliyi, qıvrımlığı və başqa amillərlə də müəyyənləşdirilir.

Tük örtüyü kütləsi RQ-4 radioizotan cihazının köməyi ilə təyin edilir, burada tük örtüyünü örtən qüvvə nüvə şüalanmasının miqdarının ölçülməsi ilə fəaliyyəti başa çatmış olur.

Tədqiqat üçün ayrılmış xəz-dəri tüklərin istiqaməti yuxarı olmaq şərti ilə cihazın tutacağında yerləşdirilir, ölçülən sahə cihazın sıxac qurğusunda olur. Ölçülən sahə təyin olunan kimi, ionlaşdırılmış kamera işə salınır, mikroampermetrin əqrəbi 0-nöqtəsindən ayrılır və tük örtüyünün B şüalanma yükünü göstərir. Tük örtüyü nə qədər sıxdırsa, mikroampermetrin şkalasında göstərici bir o qədər çox olur.

Tükün dartılmağa qarşı davamlılığının təyini. Tükün dartılmağa qarşı davamlılığı və uzanması ən yaxşı Deforden dinomometrində təyin olunur. Dinomometr çəki prinsipinə əsasən qurulmuşdur.

Burada nümunə üçün kəilmiş xəzdən, bütün kateqoriyada zədələnməmiş 25 ədəd tük ayrılır. Hər bir ayrılmış tük, kağız çərçivəyə kvadrat ölçüdə $1 \times 1 \text{ sm}^2$ yapışdırılır.

Tüklər çərçivənin ortasında xüsusi yapışqanla 7 hissə konifol və 3 hissə mumla yapışdırılır.

Kanifol və mum çəşkadə isladılır və onlar bütün təcrübə müddəti ərzində qızdırılır, çünki onlar tez quruyur. Çərçivəyə əvvəlcə tük, sonra isə şüşə çubuqla kiçik damcı yapışqan əvvəlcə bir tərəfə, sonra isə o biri tərəfə vurulur, tük hamarlanır, amma dartılmır. Tükü elə qoymaq lazımdır ki, onun orta nazik hissəsi çərçivə arasında yerləşsin. Tük yapışdırıldıqdan sonra mikroskop altında onun qalınlığı 3 yerdən ölçülür. Bunu şərti olaraq diametri kimi qəbul edirlər. Tükün en kəsiyinin sahəsini hesablayırlar.

Cihazın başçokuna su əlavə etməklə suyun oradan stəkana tökülməsi tənzim olunur. Su hər bir saniyədə 4 damcı hesabı ilə stəkana tökülməlidir. Karnın biri suyun buraxılmasına, digəri isə suyun sürətinin tənziminə xidmət edir.

Hər şey hazır olduqda, çərçivə tükə birlikdə sıxaqlara bərkidilir və səliqə ilə çərçivənin kənar hissələri kəsilir və beləliklə tük sıxaqlar arasında qalır. Sonra dəstək qaldırılır və su buraxılır. Tük qırıldıqdan sonra su kəsilir. Stəkan su ilə birlikdə çəkilir və tədqiq olunan tükün qırılmasına sərf olunan güc hesablanır. Tükün dartılmağa qarşı davamlılığı:

$$\sigma_B = P_B / F$$

burada P_B – nümunənin qırılması üçün lazım olan gücü nyutonla göstərir,

F – qırılan yerdə tükün en kəsiyinin sahəsini, mkm^2 göstərir.

Tük örtüyünün əzilməsi, upruqluğu və nəhdinin qalınlığının təyini.

Tük örtüyünün əzilməsini və upruqluğunu təyin etmək üçün dəyişilə bilən müxtəlif yük platformalarından istifadə olunur. Məsələn, tük örtüyünün upruq-elastik xassəsini təyin etmək üçün tükün kolpanlığından asılı olaraq tədqiqatı $0,147 \text{ n/sm}^2$ təzyiqlə $0,294 \text{ n/sm}^2$ arasında aparmaq lazımdır.

Dovşan dərisi üçün isə bu təzyiq azaldıla bilər. Tük örtüyünün əzilməsi dərəcəsi aşağıdakı düsturla hesablanır.

$$C = T_1 - T_2 / T_1 \cdot 100 \%$$

Burada, C – tük örtüyünün əzilmə dərəcəsi (%-lə);

T_1 – tük örtüyünün ən az gərginlikdə qalınlığı (mm-lə);

T_2 – tük örtüyünün çox gərginlikdə qalınlığı (mm-lə).

Tük örtüyünün upruqluq dərəcəsi aşağıdakı düsturla hesablanır.

$$U = T_1 - T_3 / T_1 \cdot 100 \%$$

Burada, U – tük örtüyünün upruqluğu, %-lə;

T_1 – tük örtüyünün ən az gərginlikdə qalınlığı, mm-lə;

T_3 – tük örtüyünün ən çox gərginlikdən sonra T_3 dəqiqlik fasilədən sonrakı qalınlığıdır, mm-lə.

Xəzin nəhd hissəsinin hiqroskopikliyin təyini. Nəhd hissəsinin hiqroskopikliyi, digər sözlə havadan rütubət çəkmə qabiliyyətinin aşağıdakı kimi təyin olur.

Xəz zolağı və ya kəsiyi suya qoyulur, ekisikatorada saxlanılır və sonra aşağıdakı fasilələrlə çəkilir: 15 dəqiqə, 30 dəqiqə, 1,2,G, 24, 48 saat və s. daimi çəki alınana qədər.

II. Təcrübi hissə

2.1. Bakıda “Karalina valiant” xəz qalareyasına daxil olan qadın xəz geyimlərinin əmtəəşünslıq xarakteristikası.

Yunanıstanın Salonika şəhərində olan “Kastoriya” baş ofisi Bakı şəhəri ilə birgə əməkdaşlıq nəticəsində Bakı “Karolina valiant” xəz qalareyası 2009-cu ilin sonunda açılmışdır.

Bakı “Karolina Valiant” xəz qalareyası Bakı şəhərinin Lökbatan qəsəbəsinin “Yeni binə” ticarət mərkəzinin ikinci mərtəbəsində yerləşir. Bu xəz qalareyasının sahəsi 400 m²-dir və yaxın zamanda bu sahə daha da genişləndiriləcəkdir.

Bakı “Karalina Valiant” xəz qalareyasına qadın xəz geyimləri Yunanıstanın Salonika şəhərində olan “Mian” furs fabrikindən, İtaliyadan, Kanadadan və Skandinaviya ölkələrindən daxil olur.

“Karalina” elit xəzlər dünyasıdır. Dünyanın qabaqcıl firmalarından sayılan, xəz dünyasında özünə məxsus ad-san qazanmış məşhur “Karalina Valiant” firması illərdir müştərilərinin zövqünü oxşayaraq, onlara ecazkar modellər təqdim edir, beləcə, hər bir xanımını qazanır. Xanımların zövqünü oxşayan “Karalina Valiant” ilk baxışdan məhsullarının keyfiyyətinə, xüsusi və qeyri-adi modellərinə görə fərqlənir. “Karalina Valiant” brendi füsunkar, son dəbə uyğun və zövqlü xəzlərini müştəriyə kataloq seçimi vasitəsilə təqdim edir. Sanki hər bir xəz geyimi qadının xarakterinə və bədən ölçüsünə görə tikilibdir.

Bakı “Karalina Valiant” xəz qalareyasına Yunanıstandan, Kanadadan, İtaliyadan və Skandinaviya ölkələrindən daxil olan məmulatlar ən müxtəlif xəz yarımfabrikatlarından istehsal edilir. Bunların çeşidinə mantolar, paltolar, yarımaltolar, örtük, fiqaro, frenc, qolları qısa olan xəzlər, jaketlər aiddir. Bu ticarət mərkəzinə daxil olan qadın xəz geyimləri bir-birindən fərqlənir.

Qadın xəz mantoları hal-hazırda çox az miqdarda istehsal edildiyindən onlara tələbat azdır. Manto xəz paltolarından ələyinin daha geniş olması, düymələnməməsi, qol yerinin olmasının daha geniş olması əlamətləri ilə fərqlənir. Mantolar istehsalına nisbətən qiymətli xəz yarımfabrikatlarından istifadə edilir.

Palto, yarımpalto və jaket bir-birilərindən əsasən uzunluğuna görə fərqlənilir; paltonun uzunluğu 112-120 sm, yarımpaltonunkü 80-100 sm, jaketlərininki 65-75 sm-ə bərabər olur. Qadın xəz üst geyimlərinin fasonları çox müxtəlifdir. Onun qolunun formasından, boyunluğunda bə ya digər detallarına edilmiş dəyişiklik yeni formanın yaranması deməkdir.

Qadın xəz geyimləri bir yaxalı, bədənə kip və yarım yapışqan, toqqalı və ya toqqasız, düz biçimli. Ələyi genişləndirilmiş, qolunun ağzı get-gedə genişləndirilmiş və s. ola bilər. Fasonundan asılı olaraq qadın xəz üst geyimləribir neçə detallardan ibarət olur.

Qadın xəz paltoları həm təbii tük rənginə malik olan və həm də boyadılmış xəzlərdən istehsal edilir. Bu məqsədlə dələ, burunduk, boyadılmış yenot dərisi, köstəbək, anbar siçovulu, merluşka, təbii və boyadılmış rəngli muar, samur çayçılanmış və boyanmış qoyun dərisi, mışovul, südəmə buzov, smuşka, sünbülqıran, qumsal sünbülqıranı, boyanmış çöl siçanı, təbii rəngli və boyanmış safkar və s. dərilərdən istifadə edilir.

Qadın jaketləri istehsalında da bu yuxarıda göstərilən xəz yarımfabrikatlarından istifadə edilir. Bəzən də dələnin peysər hissəsindən, qarın altından, habelə ağ dovşanın bel hissəsindən də istifadə edilir. Fasonlarına görə jaketlər belə yarım yapışqan və düz formada biçilmiş olur.

Xəz paltoları 9, jaketlər isə 7 ölçüdə buraxılır. Burunduq, sünbülqıran, ərəb dovşanı, dağ siçanı kimi zərif gön təbəqəsinə malik olan dərilərin astar tərəfinə çit parçası yapışdırılır. Parça gön qatının arxasın yaxşı yapışdırılmalı və onun yumşaqlığına maneəçilik törətməməlidir.

Xırda ölçülü dərilərdən xəz geyimləri hazırlanarkən parça astarlığı tikiç maşınlarında sırımma əməliyyatlarından keçirilir.

İri dərilərdən xəz geyimləri istehsal edərkən onun astarına parça tikilir, lakin kənarlarına haşiyə yaxud qaytan qoyulur.

Tük təbəqəsi parçalanmış və epilləşdirilmiş bütün növ, dərilər, dəniz pişiyi, qunduz, köstəbək xəzlərinə oxşadılmışları məmulatın hazırlanmasında elə yerləşdirilir ki, onun tük təbəqəsinin yatımı aşağıdan yuxarıya doğru istiqamət almaqla daranmanı asanlaşdırır. Təbii uzun tük təbəqəsinə malik olan xəzlərdən, yəni boyanmış Sibir tülküsinin, samur, su samuru, dələ dərisinin tük qatı bir istiqamətə-yuxarıdan aşağıya doğru yerləşdirilir. Dələ dərisindən olan geyim əşyaları hazırlanarkən tükün istiqaməti yuxarıdan aşağı istiqamətdə, yolka, vint, köndələn formalarda yerləşdirildikdə görkəmli ola bilər. Yay mövsümlü xəz yarımfabrikatlarından məmulat istehsal edərkən dərilərin yerləşdirilməsi dələ dərisinin yerləşdirilməsindəki kimidir. Qaragül, smuşka və merluşka dərilərdən olanların tükünün qıvrımlığı yuxarıdan aşağıya doğru gedir.

Bakı “Karalina Valiant” xəz qalareyasına daxil olan qadın xəz geyimləri ən çox su samurundan (norka) müxtəlif fasonlarda tikilmişdir. Bakı alıcıları tərəfindən ən çox tələb olunan rənglər qara, ağ, boz, krem və qəhvəyidir.

Mən Bakı “Karalina Valiant” xəz qalareyasına daxil olan qadın xəz geyimlərinin əmtəəşünaslıq xarakteristikasını verməmişdən əvvəl onu qeyd edirəm ki, bu ticarət mərkəzinə gətirilən xəz məmulatlarının əsas xammalı su samurundan (norka) ibarətdir. Onlar müxtəlif xəzlərə məsələn, samur, sünbülqıran, şinşila, dələ və s. bəzəndirilir. Bakı “Karalina Valiant” xəz qalareyasına əsasən paltolar, yarımpaltolar, jilet, jaketlər, örtük, fiqaro, frenc daxil olur.

Xəz palto ağ su samurundan (norkadan) düz biçimli, bədənə kip və uzun tikilmişdir. Bu paltonun uzunluğu 140 sm-dir. Qolları bədən hissəsinə tikilmişdir. Bu xəz paltonun boyunluğu və qollarının ağız hissələri krem rəngli samur xəzindən ibarətdir və 48 ölçülüdür.

Xəz palto qəhvəyi və ağ su samurunun xəzindən uzununa zolaqlıdır. Onun bədən hissəsi geniş ətəyinə tikilmişdir. Qolları bədən hissəsinə tikilərək qolun aşağı hissəsi bilərzklidir. Bu da 46-48 ölçülərdədir. Onuda qeyd edim ki, Bakı “Karalina Valiant” xəz qalareyasında satılan qadın xəz geyimləri bütöv xəzlərdən tikilmişdir. Yəni keyfiyyətcə bir növlü iki-üç belə təbəqədən ibarət olan dəriyə bütöv deyilir. İki zolaqdan ibarət olan dəriyə ikiparça, üç zolaqdan ibarət olan dəriyə üçparça dəri deyilir. Bütöv xəzdən tikilmiş qadın xəz geyimləri çox baha qiymətə malik olur.

Xəz palto qara rəngli su samurunun xəzindən 46-48 ölçüdə tikilmişdir. Bu xəz palto bədən, əmək, iki qoldan ibarətdir. O dik boyunluqludur. Bədəni genişləndirilmiş ətəyi tikilmişdir. Belə xəz paltonun uzunluğu 160 sm-dir.

Xəz palto şinşilla qiymətli xəzi olan xırda gəmiricinin dərisindən alınan xəzindən tikilmişdir. Şinşilla Cənubi Amerikada yaşayan qiymətli dərili gəmirici heyvan dərisindən alınan xəzdir. Bu xəzdən tikilən palto çox baha qiymətə malikdir. Onun qiyməti paltonun uzunluğundan asılı olaraq 50 min manatdan 65 min manata qədərdir.

Xəz palto qara su samurundan 46-48 ölçülərdə tikilmişdir. Xəz palto bədən, əmək, iki qoldan və boyunluqdan ibarətdir. Bu xəz paltoda uzundur, uzunluğu 150-160 sm-dir. Belə xəz palto bədənə kip olub, boyunluğu paltonun üzərinə qatlanmışdır və bu boyunluq samur xəzindəndir. Bu məmulaatın qolları düz fasonludur və kəmərlidir.

Xəz palto bu xəz palto ağ və qara rəngli su samurundan tikilmişdir. Burada qara rəngli xəz əsas hissəsini təşkil edir. Xəz palto bədən, əmək, boyunluq və iki qollardan ibarətdir. Onun əmək hissəsinin aşağı hissəsinin 30-35 sm ağ rəngli su samurundan ibarətdir və ətəyi çox genişdir. Ətəyi ağ su samurundan olan hissəsi qara rəngli xəz ilə bəzədilmişdir. Bu xəz paltonun qolları qara rəngli su samurundan ibarət olur, qolların üzərində ağ rəngli su samurundan naxışlar vardır. Belə xəz palto 48 ölçüdədir.

Xəz palto qara rəngli su samurundan düz biçimlidir. Uzunluğu 112 sm, papaqlıdır. Bu xəz paltonun ətəyində və papağının kənarında ağ su samurundan 3 sm enində eninə zolaq şəklində bəzək vardır. Bu da 46 ölçüdədir və s.

Xəz jaket qara rəngli su samurundan 70 sm uzunluğunda tikilmişdir və papaqlıdır. Onun papağının və qollarının aşağı kənarında qaytan vardır. O qabaq tərəfdən qarmaqla bağlanır.

Xəz jaket qəhvəyi su samurundan tikilmişdir. Bu xəz jaket bədən, boyunluq iki qoldan ibarətdir. Boyunluğu açıq qəhvəyi rəngli samur xəzindən üçbucaq formasındadır. Onun kəsik cibləri var və kəmərliidir. 46 ölçüdədir və qabaq tərəfi qarmaqla bağlanır.

Xəz yarımpalto. Bu da tünd qəhvəyi rəngli su samurundan 46 ölçüdə tikilmişdir. Uzunluğu 90 sm olub, düz kəsilmiş 2 cibi var. Qollarının aşağı gendir və papaqlıdır. Lakin bu papaq boyunluğuda əvəz edir.

Çiyinlik bu jaketi xatırladır, lakin onun qolları yoxdur, boyunluqludur və üst tərəfdən boğaza yaxın yerdə bir iri düymə ilə düymələnir və uzunluğu 40 sm-dir.

Jilet ağ rəngli su samurundan tikilib, qolsuzdur və qabaq tərəfdəntam açıqdır. 44-46 ölçüdə hazırlanır və uzunluğu 60 sm-dir.

Örtük xəzədən olan örtükdə buz rəngli (boz) su samuru, sünbülqıran xəzədən hazırlanır, ucları üçbucaq şəklində olur, çiyinə salınır, ucları qabaq tərəfdən düymələnir.

Qısa qollu xəz geyimləri bu xəz geyimi qısa qollu olub, uzun gön əlcəklərlə geyinmək üçündür və s.

Bakı “Karalina Valiant” xəz qalareyası çox zəngin çeşidə malikdir. Lakin bu ticarət mərkəzində bütün xəz geyimləri çox bahadır. Burada qiymət 1000 manatdan başlayaraq 65 minə qədərdir.

Xəz geyim tarixində qədim və ənənəvi materiallardan sayılır. Bu gündə xəz kübarlıq və zənginlik əlaməti hesab olunur. Sözü gedən geyim ən dəbli və xanımlar tərəfindən seçilən, sevilən bir tərzdir. Təbii ki, illər bir-birini əvəzlədikcə dəb də dəyişir. Dəb dəyişirsə xəz aləmində yəniliklər baş verir. Müxtəlif rəngli dərilərin biri-birinə sintezi, basmalı, naxışlı xəzlərin seçimi xanımların ixtiyarına verilir.

Hələ çox illər əvvəl insanların diqqətini çəkən xəz bu gün modelyerlərində hədəfindədir. Dəb peşəkarları bəhs olunan geyim materiallarını digər geyimlərlə cəsarətlə uyğunlaşdırır zövqlü obrazlar hazırlayırlar.

Geyimlərinə fikir verib, dəblə ayaqlaşmğa çalışan xanımlar yeni üst geyimlərini seçmək üçün müxtəlif mağazalara, o cümlədən şəhərimizdə yeni açılan “Karalina Valiant” xəz qalareyası məhz gözəlliyin və keyfiyyətin qiymətini bilənlər üçün nəzərdə tutulub.

2.2. Bakı “Karalina Valiant” xəz qalareyasına daxil olan qadın xəz geyimlərinin keyfiyyətinin təhlili.

Qadın xəz geyimlərinin keyfiyyətinə verilən tələblər qüvvədə olan standart və texniki şərtlərdə göstərilən normalara uyğunlaşdırılır. Hazır məmulatlar düz və qamətli olamlıdır. Bütün qoşa detallar simmetrik olmalı, sol və sağa yaxalarda köndələn vurulmuş tikiş xətləri bir-birlərinə uyğun gəlməlidir. Tələb edilir ki, məmulatlar tozdan, sap qırıntılarından, pambıq tör-töküntülərindən, tük qalığından və s təmizlənməlidir.

Məmulatın istehsalına sərf edilən dərilərin tük qatının rəngi çalarlığının düzgün seçilməsinin həlledici rolu vardır, aradan qaldırılmamaışnöqsanlara yol verilməməlidir. Tələb olunur ki, tikiş xətləri yaxşı ütülənsin, astarlıq materialı xəzin rənginə uyğun gəlməlidir.

Məmulat qəbul edilərkən onu manekenə geydirmək və yaxud da stol üzərinə sərilib diqqətlə nəzərdən keçirilməlidir. Məmulatın ölçüsü düzəldilmiş halda yoxlanılıb, xəzinin, tikişinin keyfiyyəti müəyyən edilir. Eyni zamanda xəzçilik və tikiş işlərinin keyfiyyəti, xəzin qiymətləndirilməsi və astarının keyfiyyətində yoxlanılır.

Xəz məmulatlarının keyfiyyətcə qəbul edən zaman onların xətti ölçülərinə baxılır və yoxlanılır.

Ticarət mərkəzinə gətirilən xəz malları xarici görünüşünə, fasonuna, bəzəyinə görə qüvvədə olan standartlara uyğun olmalıdır.

Xəz məmulatları bir növlü xəzlərdən və onların hissələrindən hazırlanır ki, keyfiyyətcə (rəngi, kolpanlığı, qalınlığı, tük örtüyünün hündürlüyü, parlaqlığı) sortu eyni olmalıdır.

Boyanmış xəz dərilərdə qeyri-bərabər boyama, ləkə, yxşı boyanmamaış tük örtüyü olduqda ondan məmulat hazırlanması yararsızdır.

Hazır məmulatın bütün detalları düz, möhkəm tikişlə birləşdirilməlidir. Sapın ucu astar tərəfdə tikişə bərkidilməlidir.

Hazır xəz məmulatlar fiquraya düz oturmalı, ölçüsü və boyu uyğun olmalıdır. (onuda qeyd edim ki, xəz məmulatları 4 boyda olur.)

Tük təbəqəsi parçalanmış və eniləşdirilmiş bütün növ dərilər məmulatın ahzırlanmasında elə yerləşdirilir ki, onun tük təbəqəsinin yatımı aşağıdan yuxarıya doğru istiqamət olmaqla daranmanı aslaşdırır. Təbii uzun tük təbəqəsinə malik olan xəzlərdən, yəni boyanmış susamuru, samur, dələ dərisinin tük qatı bir istiqamətə yuxarıdan aşağıya doğru yerləşdirilir.

Məmulat istehsalında dəriləri elə seçirlər ki, onların keyfiyyəti eyni olsun. Boyunluğu, manjeti, yaxalığı ola bilsin ki, təsdiq olunan modelə müvafiq olaraq başqa yarımfabrikatlardan hazırlana bilsin.

Xəz məmulatlarının əsas ölçülərinin nominal kəmiyyətdən kənarlaşması həddi aşağıdakı cədvəldə verilmişdir.

Cədvəl 12.

Ölçülərin nömrəsi	Ölçülən yerlərin adı	Kənarlaşma, mm-lə
1	Boyunluğun tikişindən aşağıya qədər kürəyin uzunluğu	± 10
2	Qol tikişlərinin ən ensiz yerində kürəyin eni	± 10
3	Çiyin və boğaz tikişinin ən hündür yerindən bortun kənarına paralel olaraq aşağıya qədər	± 10
4	Calanıb tikilmiş qolun eni	± 5
5	Ortadan aşağıya doğru məmulatın ən ensiz yerində eni	± 5
6	Qolun ən hündür nöqtəsindən aşağıya qədər uzunluğu	± 10
7	Qol dibinin dərinliyi səviyyəsində qolun eni	± 10
8	Qolun aşağı tərəfinin eni	± 5
9	Boyunluğun uzunluğu	± 5
10	Boyunluğun ortadan eni	± 10

Qadın xəz geyimləri tük örtüyünün hündürlüyündən, sıxlığından, yumşaqlığından, ipəyə oxşarlığından, həmçinin naxışın növündən və formasından asılıdır. Onların sortu adətən hazırlandığı xəz-dərinin sortuna uyğun olmalıdır. İstehsalat nöqsanları məmulatın sortuna təsir etmir.

Xəz-dəri məmulatlarında rast gələn nöqsanlar mənşəyinə görə çox müxtəlifdir. Onlar heyvanların sağlığında və ölümündən sonra olur; tutulması, öldürülməsi, dərilərin çıxarılması, yağsızlaşdırılması, konservləşdirilməsi, saxlanması, qablaşdırılması və nəql olunması vaxtında əmələ gələ bilər. Nöqsanların əmələ gəlmə səbəblərini və onlarla mübarizə qaydalarını bilmək çox vacibdir. Gönlük xammallarla əsas rol sağlıq vaxtı olan qüsurlar oynayır. Bunlar dəri xammalının keyfiyyətini 60%-ə qədər aşağı salır.

Xəzlik dərilərin keyfiyyətində isə əsas yeri ölüm vaxtı alınan nöqsanlar rol oynayır. Adətən ümumi nöqsanların (xəzlik dərilərdə) 70-80%-i nəticəsində alınanlardır.

a) Dərilərin heyvan sağlığındakı nöqsanları.

Heyvanların sağlığındakı nöqsanlar dəri xəstəlikləri, dərinin mexaniki zədələnməsi, çirklənməsi və heyvanların düzgün yemlənməməsi nəticəsində əmələ gələ bilər. Ən çox qarşılaşan nöqsanlar deşik, çopurluq qalınlaşma kimi olanlardır.

Deşik 1,0-1,5 mm diametrində olur. Bu nöqsan iri buynuzlu qara malları və malların dərisinin mozalan süfrələrinin təsiri ilə yırtılması nəticəsində əmələ gəlir ki, bu da çox ciddi və geniş yayılmış nöqsandır.

Çopurluq heyvanların yataqlıq xəstəliyi “çiçək” xəstəliyinə tutulması nəticəsində əmələ gəlir və dəri səthində formasız bir naxışla özünü biruzə verir.

Qalın qatlaşma boyun hissəsinin qalınlaşması nəticəsində əmələ gəlir. Bu nöqsan əsasən qara malda, öküzlərdə olur. Xəzlik dəri və xəz xammallarında heyvan sağlığı dövründə olan nöqsanlar gönlük dərilərindən fərqli olaraq tük örtüyündə də vacib rol oynayır. Bunlar aşağıdakılardır.

Tüklərin sürtülməsi tük örtüyünün mexaniki təsir nəticəsində dağılmasıdır. Bu nöqsan, xəzlik heyvanların öz yuvalarının dar deşiklərinə girib çıxarkən əmələ gəlir.

Sürtünmə balasını əmizdirən dişli heyvanın qarın tərəfinin sorulub sürtünməsi.

Tüklərin yatması əsas tüklərin yaz tük tökmə dövründə dağılması nəticəsində əmələ gəlir. Bu dövrdə tükərin ucu qırılır, xovu lütləşir, yığışır və komalaşır.

Tük yeyilmə tüklərə tük yeyən parazitlərin daraşmasından əmələ gəlir.

Dişdək kəsikləri heyvanların yıxılması, bir-birini dişləməsi, dalaşması vaxtı əmələ gəlir, bu zaman tük çantaları zədələnir və tüklər tökülür. Bu dişdək yerləri ləkə kimi görünür və dırnaqla cırmaqlanma formasında olur.

Adətən bu nöqsanlar dərinin kürək tərəfində olur. Belə dişdək yerləri ən çox dovşan dərilərində olur.

Diri heyvanlarda dişdək yerindən tüklərin yerində yeni tük örtüyü əmələ gəlir. Adətən belə yerin tük dəstəsi bir qədər fərqli rəngə çalır.

b) Ölümlə əlaqədar nöqsanlar.

Ölümlə əlaqədar nöqsanlar heyvanların kütləvi kəsilməsi, xəzlik heyvanların ovlanması, dərilərin çıxarılması və nəqli zamanı əmələ gəlir.

Soyulma nöqsanları dərinin bacarıqsız və laqeyid soyulmasından əmələ gəlir. Bunlar aşağıdakılardır; dərinin düzgün kəsilməsi, dermanın dərindən götürülməsi, bıçaqla xırda deşilmələr, kəsiklər, dəridə ət, piy, ximirtçək hissələrin saxlanması, dərinin üzülməsi, hər hansı bir topoqrafik hissənin çatışmaması, yağsızlaşması, quyruq və pəncələrdə sümük qalması. Soyulma nöqsanlarına görə dərinin sortu bəzən 20% aşağı düşür.

Konserviləşdirilmə nöqsanları qızartı, duz ləkəsi, yığılmış dəri, əziniklik, çat, qatlanma, hisslənmiş dəri, buynuzlaşma, qurdyemə yerlər, kiflənmə, islanma, çürümə.

Qızartı mikrobların təsiri ilə yaranır və müxtəlif ölçüdə açıq çəhrayıdan palıdı-qırmızı, hətta qırmızı-bənövşəyi rəngə çalan ləkə şəklində olur. Qızartı seliklənmə və ammoniyak ayrılması ilə müşayiət olunur. Qızartının əmələ gəlməsinə temperaturun qalxmasının (22-23⁰C) və havanın nisbi nəmliyinin təsiri vardır.

Qızartı nöqsanı olan dəriləri gön qatlarının üz səthi tutqunlaşır, davamsız olur.

Duz ləkələri yaz duzlama üsulu ilə konsetviləşdirilmiş dəridə formasız 5 mm diametrli, açıq qəhvəyidən tünd palıdı rəngə ləkələrdir.

Duz ləkələrinin əmələ gəlməsinə dəridə qan qalıqlarının, kimyəvi qırıqlarının (kalsium sulfat, maqnezium xlorid, dəmir duzları) təsiri vardır. Ona görə də dərilər qandan diqqətli təmizlənməli və təmiz duzdan istifadə olunmalıdır.

Dərinin astar tərəfində su ləkələri dairəvi yaşıl ləkə, üz səthində isə yaşıl ot rəngində və ya bozarmış olur. Duz ləkələri ilə zədəli yerlərdə boyanma və yumşalma yaxşı getmir. Belə yerlərdə gön tutqunlaşır və rəng götürür.

v) Xəzlik heyvanların ovlanması zamanı yaranan nöqsanlar.

Ovlanma nöqsanları – xəzlik verən heyvanlardan dəriləri əsas etibarlı ilə iki üsul ilə yeni ovlama və tufəngsiz (tələ və özü tutan qurğular) üsullarla əldə edirlər.

Tufəngli ovlama – zamanı yaranan nöqsanlara əsas etibarlı ilə standart norma ölçüsündən iri güllə və qırma dəşikləri aiddir. Bunlar ovçuların bu sahədəki təkmilləşməsi səviyyəsinin aşağı olmasından irəli gəlir.

Tufəngsiz – daha keyfiyyətli dərilər alınır, ancaq bu şərtlə ki, pusquda saxlanılan tələ və özü tutan qurğular ovçular tərəfindən tez-tez yoxlanılsın. əks təqdirdə tələlərə düşən heyvanlar başqa yırtıcıların ovu olur və onların dəriləri korlanır. Tələ və digər ovlayıcı qurğularla ovlanmada alınan nöqsanlar aşağıdakılardır.

- çürümə - tutucu qurğuda heyvan cəmdəyinin uzun müddət qalması nəticəsində əmələ gəlir;
- daz yerləri – yaralı heyvanların itləri tutuarkən, lətin çürüməsi, tüklərin çürüməsi, tüklərin tələ arasında donub qalan hissələrinin qopardılması nəticəsində əmələ gəlir.

Dərilərin düzgün soyulmaması və düzəldilməsi zamanı alınan nöqsanlar aşağıdakılardır.

- dəridə baş, başla boyun, qulaqlar, pəncələr və ya quyruq yoxdur və bu hissələr dərilərin çıxarılması zamanı cəmdəkdə saxlanılır;
- dəri kənarlarının qopardılması (asimetriya), yəni çıxarılma zamanı cəmdəkdə əyri kəsilmişdir;
- qarın altının olmaması bəzən ovçular dərinə heyvanın qarın altı hissəsindən qalın yağ qatı ilə kəsib götürürlər;
- iki tərəfdə çıxan kəsik yerlər bıçaqla ehtiyatsız çıxarılma nəticəsində alınır;
- xırda kəsikli yerlər həmin səbəbə görə;
- sümük saxlanılma pəncələrdə sümük, quyruqda onurğa hissələri, qulaqlarda ximirçək qalır;
- dəliklər lətdə müxtəlif ölçülü və formasız yarıq yerlər (qüllə deşici yerlərlə qarışdırmamalı);
- ət kəsikləri çıxarılma zamanı dəri səthində ət, piy hissəcikləri saxlanılmışdır.

Tam yağsızlaşdırılmayan xəz-dərilərin nöqsanları.

- yağsızlaşmayan lət və ya tük örtüyü yağsızlaşdırılmayıb;
- iki tərəfli yarıq yağsızlaşdırma vaxtı derma qatı bıçaqla götürülmüşdür;
- qanabulaşma lətdə və tüklərdə qurumuş qan qalması;

Düzgün konservləşdirilməyən dərilərin nöqsanları.

- duzlaşma – dərinin ayrı-ayrı hissələrinin tam qurumaması nəticəsində tük kökləri çürümüş və tüklər tökülmüşdür;
- qeyri-stqndqrt konservləşdirmə - dəri hava ilə qurudulma əvəzinə duzla konservləşdirilmişdir;
- qurudulmada yığılma – dəri tam açılmamış, bükülü halda qurudulmuşdur;
- çürümə - lət, çürüməyə başlamış, asan cırılır və bu işə nəm yerdə qurudulma ilə bağlıdır;

- küllənmiş dəri – qurudulma üçün dəri ləti küllənmişdir;
 - yuyulmuş dəri – küllü suda çirkədən və qandan təmizlənməsi üçün yuyularkən həddindən çox isladılıb;
 - sınıqlar – həddindən artıq qurudulan lət qırılır, məsələn qaragül və qaragülçə dərisinin epidermisi çatlayır;
 - qulaqların çürüməsi – ximirtçəyin yaxşı təmizlənməməsindən irəli gəlir;
 - yanıq – dəri toxumalarının oksidləşmə nəticəsində dağılması, dəri piyinin parçalanması və ya saxlanılma zamanı yüksək temperatur təsiri.
- Isladılma zamanı belə nöqsan yerlərdə lət süzülür.

Saxlanılma zamanı yaranan nöqsanlar. Lətin bir qədər çürüməsi və tüklərin “axıcılığı” quru duzlanmış dərilərin nəm yerlərdə saxlanılması səbəbindən irəli gəlir. Bu yerlərdə lətin rəngi tünd-boz olur, bəzən ləkə əmələ gəlir.

- güvə yeyən yerlər – tük örtüyü güvə süfrələri qidalanan yerlər dağılır və bəzən epidermisədə keçir;
- tarakanlarla korlanmış yerlər – lət tərəfdə dolayı yolla əmələ gəlir və güvə yeyən yerlər nöqsan ilə eyni hesab olunur.
- Yeyilmiş dəri – gön örtüyü gön yeyən böcək və onun süfrələri ilə yeyilib dağıdılır, ləti tam dəşib keçir;
- Çox saxlanılmış, rəngini itirmiş dərilər düzgün şəraitdə saxlanılmayan və uzun müddət qalan dərilərdir.

Ümumiyyətlə, yuxarıda xarakterizə edilən nöqsanlar xəz məmulatlarda olan nöqsanlardır. Nöqsanların miqdarından asılı olaraq xəz məmulatların çoxu dörd qurupaya ayrılır: birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü. Xəz məmulatlarının nöqsanlarına xəz-dərinin calanması, qıl tükünün əzilməsi, tükün rənginin solması, tükün tökülməsidir.

Onu qeyd etmək istəyirəm ki, Bakı “Karalina Valiant” xəz qalareyasına daxil olan qadın xəz geyimləri son dəbdə tikilmiş, həddindən çox modellərin olması, hər

modeldən bir və iki ədəd olmasıdır. Hər bir qadın xəz məmulatının atarı üz rənginə uyğundur, çox zəngin çeşidi və yüksək keyfiyyəti olması ilə fərqlənir.

Xəzi yayda necə qorumalı.

Çox qiymətli və prestijli sayılan xəzi yaydan sağ- salamat çıxarmaq üçün sadə qaydalara əməl etmək kifayətdir. Çünki yay aylarında güvələr xəzi məhv edə bilər.

a) xəz dolaba yerləşdirməzdən əvvəl onu yaxşıca gözdən keçirin, tükləri dolaşmış yerləri tikilən ucundan başlayaraq, kökünə doğru ehmalca darayın,

b) əgər xəz çirklənibsə, onu ev şəraitində yumaqdan çəkinin. Professional quru təmizləmə bu işin öhdəsindən məharətlə gələcək.

v) islanmış xəzi arağa və ya spirtə batırılmış şotka ilə daramaq lazımdır. Xəzi odekolon ilə silmək səhv addımdır. Məhlul tüklərdə sarı ləkə qoya bilər.

q) xəzi dolaba tam quruduqdan sonra yerləşdirin. Nəm xəz kifləyə bilər.

d) xəzə isidici sobaların yanında saxlatmayın.

e) islanmış xəz süni şəkildə fenlə və ya qızdırıcı cihazda qurudulduqda dəri qırıq-qırıq olur, tükləri codlaşır.

J) xəzi güvələrdən qorumaq üçün nənələrin üsulundan istifadə etmək olar. bunun üçün qurudulmuş portağal qabığını və ya ətirşahı dolaba yerləşdirmək kifayətdir.

ə) arada bir xəzi çırpmaq onun ömrünü uzadır.

2.3. Qadın xəz geyimlərinin keyfiyyətinin saxlanmasına kömək edən amillər.

Qadın xəz geyimlərinin keyfiyyətinin saxlanmasına kömək edən amillərə markalanma, qablaşdırılma və saxlanma daxildir.

Ticarətə daxil olan hər bir növ xəz məmulatlarına davamlı karton təbəqəsindən hazırlanmış yarlıq bərkidilir. Yarlığın ölçüsü 60x60 mm, hər iki üzü hamar olmaqla yuxarısında 2-5 mm-ə diametrli deşiyi olmalıdır. Yarlığın səthi bədii cəhətdən gözəl tərtib edilməklə məmulatları aydın çap edilməlidir. Yarlığın səthi bədii cəhətdən gözəl tərtib edilməklə məlumatları aydın çap edilməlidir. Mal yarlığın üz səthində istehsal müəssisəsinin mal nişanı, təşkilatın adı, habelə onun yerləşdiyi ünvan göstərməlidir. Qalan məlumatlar isə yarlığın digər üzündə öz əksini tapa bilər. Nəzarətçinin möhürü mal yarlığının məlumatlarının üzünü örtməməlidir.

Bir qayda olaraq mal yarlığı xəz məmulatlarına müvafiq standart tələblərinə cavab verən nömrəli saplarla asılmalı və istehsal müəssisələrinin şərti işarəsi olan qurğuşun damğası ilə damğalanır. Yarlıq məmulatın ya ilgəyinin kənarına və yaxud da asılqanı varsa, ona bərkidilir. Yarlığın bərkidilməsi müxtəlif xəz məmulatları üçün müxtəlifdir. Bütün xəz məmulatlarına asılmış yarlıqlarda texniki şərtlər və standartının növləri, preyskurant üzrə artikulu, məmulatın adı, modeli, xəzin növü, qoyun xəzinin adı, emal növü, qrup üzrə keyfiyyəti, rəngi, boyağı, rənginin nömrəsi və qrupu, sortu, ölçüsü, boyu, astarlıq parçasının adı, pərakəndə satış qiyməti, buraxılma tarixi və s. məlumatlar göstərilir.

Xəz bəzəklərinə asılmış yarlıqlardada markalanmaya xas olan məmulatlar göstərilir. Boyunluqların, manjetlərin xəz bəzəkləri və qoyun kürkü məmulatlarının materialının gön təbəqəsinə istehsal müəssisəsinin mal nişanını göstərən damğa vurulur. Bəzi növ boyunluqların manjet və bəzək əşyalarının sahəsi imkan

vermədiyindən ona damğa vurulmur və əvəzində mal nişanı göstərilməklə yarlıq asılır.

Xəz geyimlərinə mal yarlığından əlavə parça zolağından lent halında nəzarət yarlığıda bərkidilir. Həmin yarlıqda məmulatın ölçüsü, sortu, qrup nöqsanı, qiyməti, buraxıldığı tarix də göstərilməlidir. Qorjetlər, palantinlərə, şərflərə, pelerin və yarım pelerinlərə, bərkidilmiş nəzarət yarlıqlarına əlavə olaraq istehsal müəssisəsinin mal nişanı və nəzarətçinin möhürü də vurulur.

Mal və nəzarət yarlıqlarının lazımi məlumatları tipografiya və şelkoqrafiya üsulu ilə dəqiq və aydın çap edilməlidir. Lazımi məlumatlar çap üsulu ilə mal yarlığında düzgün şifrələrlə doldurulmalıdır.

Qablaşdırma xəz məmulatları içərisində kağız sərilmiş ağac yeşiklərə və kağız sərilməmiş karton qutulara qablaşdırılır. Yeşiklərin içərisinə pambıq parçadan və yaxud da kağızdan hazırlanmış torbalarda olan güvəyə qarşı kimyəvi maddələr qoyulmalıdır. Doldurulmuş taranın içərisinə mal yarlığına dair məlumatları olan qablaşdırma vərəqəsi qoyulur ki, burada da məmulatın miqdarı və qablaşdırılma tarixi göstərilməlidir.

Xəzlik dərilərdən hazırlanmış məmulatlar qablaşdırılarkən üz tərəfdən daxilə olmaq şərti ilə ortadan iki qatlanır. Bu zaman qolları və kürək hissəsi açılmalı, düzəldilməli, boyunluğu ya qaldırılmalı və yaxud da daxili isitqamətdə qatlanmalıdır. Yarımaltolar və pencəklər, gödəkçələr, yarımşubalar, bekeşilər, yığma kürklər, xəz dərilərindən olan geyimlərdəki kimi bükülür və 5 ədədi bir yerdə bağlanıb qablaşdırılır.

Açıq formalı qorjetlər tük təbəqəsi daxilə olmaq şərti ilə 10-15 ədəd 2-3 dəfə qatlanmaqla, boru formalı olanlar isə 10-15 ədəd arxa əllərindən bağlanmaqla qablaşdırılır.

Tülkü, adi samur, dələ, samur, şimal tülkü xəzindən olan qorjetlərin hər birisi ayrıca karton qutulara qablaşdırılır. Qutuların üzərində etiket yapışdırılır. Etiketdə

standart və texniki şərtlərin nömrəsi, preyskurantı, məmulatın adı, xəzin növü, tipi, satış qiyməti göstərilir.

Xəz geyimləri, geyim üçün hissələr, qadınlar üçün xəz geyimləri və papaqlar, əlcəklər havası təmiz, quru, təmizlənən, nisbətən təmiz işıqlandırılan, atmosfer yağıntısı və rütubətdən qoruna bilən qapalı anbar mühitində saxlanılmalıdır. Xəz məmulatlarının üzərinə birbaşa günəş şüası düşməməlidir.

Saxlanma xəz məmulatlarının saxlanması digər növ geyimə daxil olan malların saxlanılmasından xeyli səviyyədə fərqlənir. Bu qrup mallar saxlanan yerin temperaturu 0⁰-dən -8⁰C-dək, nisbi rütubəti isə 40-65% olmalıdır. Eyni zamanda xəz məmulatlarının 20⁰C-dən 30⁰C və 40-70% nisbi rütubətli şəraitdə saxlanılmasına yol verilir. Bu cür saxlanma şəraiti 6 aydan çox olmamalıdır.

Xəz məmulatları divardan 50 sm, qızdırıcı və istiləşdirici cihazlardan isə 100 sm aralı məsafədə saxlanılmalıdır.

Yay-payız mövsümlərində xəz məmulatları əgər uzun müddət (1,5 ay) saxlanılırsa, mütləq xüsusi soyuducu kameralardan istifadə edilməlidir. Məmulat saxlanan yerin temperaturası aşağı olmalıdır. çünki belə şəraitdə güvənin yaranması mümkün olmur və yaxud da ləngiyir. Bununla belə anbar şəraitinin ümumi halda dezinfeksiya edilməsi də çox vacibdir. Bu proses anbar mühitinin daha çox ziyanvericilərlə yoluxması hallarında tətbiq edilir. Lakin xəz məmulatlarının ziyanvericilərdən mühafizə edilməsində naftalin tipli kimyəvi qoruyuculardan istifadə etmək daha məqsədə uyğun sayılır.

Nəticə və təkliflər.

Xəzin tarixi daş dövrünə söykənir. Qədim insanlar qida əldə etmək üçün ovladıqları heyvanların dərisindən özlərinə paltar hazırlayırdılar. Bu da onları iqlim və hava dəyişikliyindən qoruyurdu. Zamanla dərilər rənglənilib, tikilib, bir-birinə birləşdirildi. Bu geyimi ərəblər “Cuba” adlandırıb, bütün dünyaya yaydılar. Amma xəzi üst geyim kimi qədim Çin məşhurlaşdırdı. Çinin şimal hissəsində it, keçi, meymunun dərisindən ibarət xəzlər geyinirdilər. Qədim Çində ən bahalı və gözəl sayılan xəz qaragül dərisindən idi. Qədim Slavyanlar xəzi 10 ədəd qoyun dərisindən tikirdilər. Ən dəbli sayılan isə ağ qoyunun dərisi idi. Xəz ancaq şahların geyimi sayılırdı. Ən varlı ailələrdə, cəmi bir-cəmi ədəd xəz ola bilərdi. O zamanlar xəz geyimi içinə tikilirdi. Əgər xəz geyimin çöl tərəfinə tikilmiş olsaydı, o zaman bu insan ya mehtər, ya da çoban olduğu anlaşıldı.

Aparılan elmi tədqiqat işlərindən məlum olduğu kimi xəz-dərilərin adamların istifadə etdikləri ilk material olmuşdur. Baxmayaraq ki, neçə-neçə min illər keçir, müxtəlif geyimlər meydana çıxır, lakin xəz malları öz əhəmiyyətini hələ də itirmir. Ona görə ki, xəz məmulatları yüksək dərəcədə istilik saxlama xassələrinə, istismar zamanı kifayət qədər sürtünməyə qarşı davamlılığa, habelə lazımi estetik xassələrə malikdir. Eyni zamanda xəzlərdən olan məmulatların xidmət müddəti digər növ geyimlərə nisbətən uzundur. Xəz məmulatı gözəl və yaraşqlı olur.

Qadın xəz geyimlərinə estetik, gigiyenik, istismar və iqtisadi tələblər qoyulur.

Qadın xəz geyimləri demək olar ki, yararlı istehlak xassələrinə malik olmalıdır. Bu xassələrin cəmi kimi istilik saxlama, geyilməyə qarşı davamlılıq, çəki xassələri nəzərdən keçirilməlidir. Bu göstərilən xassələr hazır məmulatın istehlak xassələrinin formalaşmasının əsasını təşkil edir.

Xəz malları ən yüksək istilik saxlama xassələrinə malik olan məmulatlar sırasına daxildir. Şimal rayonlarında yaşayan vəhşi heyvanların tük təbəqəsi daha sıx və hündür olur. Buna görə də bu növ xəzlər yüksək istilik saxlama xassəsinə malikdir.

Xəzin dağılaya qarşı davamlığı, istismar zamanı xəz məmulatları müxtəlif mexaniki, fiziki-kimyəvi təsirlər, nəticəsində tədricən sürtünməyə məruz qalır və dağılaraq yararsız hala düşür. Xəzin müxtəlif təsirlərə qarşı əks dayanması onun dağılmaya qarşı davamlığı kimi qiymətləndirilir.

Xəz geyimlərinin çəki göstəriciləri insan üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Həmişə məlumdur ki, ağır çəkili geyimlər hətta soyuq şəraitdə insanların tez yorulmasına, iş qabiliyyətinin zəifləməsinə, səhhətinin pisləşməsinə gətirib çıxarır. Bəzi standartlarda kişilər və qadınlar üçün xəz geyimlərinin bir neçə növlərinin çəki göstəriciləri normalaşdırılmışdır. 1967-ci ildə B.F.Serevitinov tərəfindən yay, yaz-payız və qış mövsümlü geyimlərin minimum, orta və maksimum çəkisi haqında ilk məlumatlar işlənib hazırlanmışdır. Onun fikrinə görə kişilər üçün qış mövsümlü geyimlərin orta çəkisi 2,5 və qadınlar üçün isə 3 dəfə yay geyimlərindən ağır olur. Ümumiyyətlə kişi geyimləri qadın geyimlərindən iki dəfə ağır olur. Xəz geyimləri daha ağır (1600-3000 q), ağır (1100-1500 q), orta (700-1100 q) və yüngül çəkili (250-650 q) olur.

Qadın xəz geyimlərinin istehsalında bir çox heyvanların dərilərindən istifadə edilir. Alınma mənbələrinə görə xəz-dəri xammalı vəhşi heyvanlardan, ev heyvanlarından və dəniz heyvanlarından alınan xəz-dərilərə bölünür.

Xəzin istehsalında proses çoxdur. Bu proseslərin miqdar və ardıcılığı xammalın və hazırlanan məmulatın növündən asılıdır. Buraya dərinin açılması və biçilməsi, kəsmə və yamaq salma, dərinin isladılması, dərinin dartılması, dərinin ölçüsünə və rənginə görə seçilməsi, dərilərin dəst-dəst yığılması, dərinin biçilməsi, dərinin tikilməsi daxildir.

Qadın xəz geyimlərinin keyfiyyətini formalaşdıran amillərə xəzcilik istehsalının əsas prosesləri və xəz məmulatlarının istehsalı daxildir.

Qadın xəz geyimlərinin keyfiyyətinin qiymətləndirilməsində laboratoriya üsulundan istifadə olunur. Buraya mikroskopla tükün quruluşunun öyrənilməsi, tük örtüyünün kolpanlığının, tük örtüyünün, tükün dartılmağa qarşı davamlığının, tük

örtüyünün əzilməsinin, upruqluğunun, nəhdinin qalınlığının, xəzin nəhd hissəsinin hiqroskopikliyiinin təyini daxildir.

“Karalina” xəzlər dünyasıdır. Dünyanın qabaqcıl firmalarından sayılan, xəz dünyasında özünə məxsus adsan qazanmış məşhur “Karalina Valiant” firması illərdir müştərilərinin zövqünü oxşayır, onlara ecazkar modellər təqdim edir, beləcə hər bir xanımını qazanır. Xanımların zövqünü oxşayan “Karalina Valiant” ilk baxışdan məhsullarının keyfiyyətinə, xüsusi və qeyri-adi modellərinə görə fərqlənir.

Yunanıstanın Salonika şəhərində olan Kastoriyanın baş ofisi Bakı şəhəri ilə birgə əməkdaşlıq nəticəsində 2009-cu ilin sonunda (noyabr, dekabr) Bakıda “Karalina Valiant” xəz qalareyası açıldı. Bu xəz qalareyası Bakı şəhərinin Lökbatan qəsəbəsinin “Yeni Binə” ticarət mərkəzinin ikinci mərtəbəsində yerləşibdir. Onun sahəsi 400 m²-dir. Bakı “Karalina Valiant” xəz qalareyasına qadın xəz geyimləri Yunanıstanın Salonika şəhərində olan “Mian” furs fabrikindən, İtaliyadan, Kanadadan və Skandinav ölkələrindən daxil olur. Bunların çeşidinə mantolar, paltolar, yarım paltolar, örtük, firenclər, jilet, jaketlər, qolları qısa olan xəz məmulatı daxildir.

Bakı “Karalina Valiant” xəz qalareyası çox zəngin çeşidə malikdir və hər modeldən bir-iki ədəddir. Lakin bu ticarət mərkəzində bütün xəz geyimləri çox bahadır. Burada qiymət 1000 manatdan başlayaraq 65 min manata qədərdir.

Onuda qeyd etmək istərdim ki, Bakı “Karalina Valiant” xəz qalareyasına daxil olan xəz geyimləri son dəbdə tikilmiş çox zəngin çeşidi və yüksək keyfiyyətli olması ilə fərqlənir.

Ümumiyyətlə, xəz məmulatlarının nöqsanlarına xəz-dərinin qıl tükünün əzilməsi, tükün rənginin solması, tükün tökülməsi, xəz hissələrini yaxşı tikilməməsi, xəzin cırılması, güvə yeyən yerər və s. aiddir.

Qadın xəz geyimlərinin keyfiyyətinin saxlanmasına kömək edən amillərə markalanma, qarlaşdırılma və saxlanma daxildir.

Ticarətə daxil olan hər bir növ xəz məmulatlarına davamlı karton təbəqəsindən hazırlanmış yarlıq bərkidilir. Yarlığın səthi bədii cəhətdən gözəl tərtib edilməklə məlumatlar aydın çap edilməlidir.

Xəz məmulatları karton qutulara qablaşdırılır. Onların içərisinə kağız yaxud da pambıq torbalarda olan güvəyə qarşı kimyəvi maddələr qoyulmalıdır.

Xəz məmulatlarının saxlanması digər növ geyimə daxil olan malların saxlanmasıdan xeyli səviyyədə fərqlənir. Bu qrup mallar saxlanan yerin temperaturu 0° -dən -8°C -dək, nisbi rütubət 40-65% olmalıdır. Eyni zamanda xəz məmulatlarının 20°C -dən 30°C və 40-70% nisbi rütubətli şəraitdə saxlanılmasına yol verilir.

Yuxarıda verilən məlumatlara əsasən aşağıdakı təklifləri verirəm .

1. Azərbaycan respublikasına xaricdən gətirilən qadın xəz geyimləri baha olduğundan əksəriyyət qadınlar ala bilmir. Onların qiymətinin ucuz olması məqsədə uyğundur.

2. Bakıda fəaliyyət göstərən Xırdalan xəz açıq tipli səhər cəmiyyətindən kürkdəri məmulatları ilə bərabər qoyun dərisindən qadın xəz geyimləri də istehsal edilməsi məqsədə uyğundur.

3. Bakı ticarət mərkəzlərinə xarici ölkələrdən qadınlar üçün xəz geyimləri daxil olur. Yaxşı olardı ki, əmtəəşünaslar bu malların kəfiyyətini dəqiq təyin etmək və bazara keyfiyyətsiz malların qarşısına siper çəksin.

Ədəbiyyat.

1. Həsənov Ə.P., Abbasov V.M., Həsənov A.H. Gön-ayaqqabı və xəz malları əmtəəşünaslığı əmtəəşünaslığı. Bakı maarif 1999
2. Həsənov Ə.P., Paşayev V.S. Ayaqqabı qalantereya və xəz mallarının keyfiyyətinin ekspertizası. Bakı 2006
3. Həsənov Ə.P. və başqaları Qeyri-ərzaq mallarının ekspertizası. I hissə Bakı 2006
4. Həsənov Ə.P. və başqaları Qeyri-ərzaq mallarının ekspertizası. II hissə Bakı 2006
5. Həsənov Ə.P. və başqaları İstehlak mallarının ekspertizasının nəzəri əsasları Bakı 2003
6. Həsənov Ə.P. və başqaları Qeyri-ərzaq mallarının laboratoriya tədqiqatı II hissə Bakı 2005
7. ATV maqazin jurnalı (39) №11 noyabr 2009
8. BİZ + № 10 jurnalı (29) noyabr 2009
9. Снегирева И.А., Николаева М.А. Практикум по товароведению и стандартизации. Москва МЭГУ 1994
10. Богатырева Т.Г. и др. Справочник товароведов непродовольственные товаров. Том 2 Москва Экономика 1988
11. химия и технология кожа и меха. Страхов И.П. и Др. Москва 1985
12. Стефанович И.П. Технология меха. Москва «Легкая индустрия» 1967 ст. 295
13. Федосеев В.Ф. Товароведение пушно мехового сырья. Изд-во. Москва 1958 270 ст.
14. Арбузов Г.А., Шипков П.Ф. Товароведение растительных дубильных материалов 1932 Москва
15. Михайлов А.Н. Химия дубящих веществ и процессов дубления. Москва 1958

16. Головтеева А.А. Куциди Д.А. Лабораторный проктикум по курсу химии и технологии кожа и меха. Москва 1971 283 ст.
17. Единая технология обработки меховых овчин. Москва ЦНИИТЭИ легпром 1978 152 ст.
18. Федосеев В.Ф. Первичная обработка пушно-мехового сырья, Москва 1952 96 ст.
19. Церевитинов Б.Ф. К вопросу классификации свойств. Меховых товаров. Товароведение животного сырья. Москва 1972
20. Пушно-мехового сырья стандартов. 1984, ст 194
21. Церевитинов Б.Ф., Беседин А.Н. . Товароведение пушно меховых товаров. Москва Экономика. 1977
22. Пармон Ф.М. Проектирование и изготовление изделий из шубной овчины. Москва 1989
23. Пурим Я.А. технология выделка пушно-мехового и овчинно- шубново сырья. Москва 1978
24. Лифиц И.М. и др. Исследование непродовольственные товаров. Москва Экономика 1988
25. Мендельсон Д.А. Химия облагораживания, отбеливания и крашения меха. Москва 1965
26. Справочник по меховой и овчинно шубной промышленности. Том 1 Москва 1970
27. Церевитонов Б.Ф. Научные основы товароведной классификации пушного сырья, Сборник научных трудов МВА Т 75 москва 1974
28. Царева В.М. Товароведение пушно-мехового сырья и готовой продукции. Изд-во Москва 1982
29. Агбаш Л.В. и др. Товароведение непродовольственных товаров. Москва Экономика 1989
30. Бурова М. Товароведение непродовольственных товаров

31. Щепел А.Ф. и др. Товароведение и экспертиза пушно-меховых товаров. Ростов-на дону 2005
32. Сыцко В.Е. Миклушова М.Н. Товароведение непродовольственных товаров. Минск 2006
33. Казанцева Н.С. Товароведение непродовольственных товаров. Москва 2008
34. Теплов В.И., Сероштан М.В. и др. Коммерческое товароведение. Москва 2001
35. Azərbaycan sənayesi. Bakı 2009.